

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

Издава се половином свакога мјесеца од 2—2½ табака. — Цијена је у Црној Гори фор. 2; а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а предплате се шаљу високопречасној консисторији Митрополије цетињске. — Сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Предплаћа се на годину.

ГОДИНА

НАДГРОБНО СЛОВО,

које је *Његово Високопреосвештенство г. Митрополит Митрофан* говорио при отијелу **Велике Војвођине Стане Миркове Петровић-Његош** 2. фебруара 1895. у Митрополијској цркви на Цетињу.

CRNE GORE ĐURĐE

Человѣкъ яко трава, днѣ его,
яко цвѣтъ селный тако оцвѣтетъ“
(Псал. 102, 15.)

Један између Богом надахнутијех људи, између окруње-нијех глава, један између најмудријих мужева својега времена, пророк Давид, овако црта људски живот на земљи: „човјек је као трава, а дани су његови, као цвијет, који у пољу цвјета.“

Заиста тако је!

Пространа поља вољом Божијом обукују се разнијема биљкама, и ките се многоврснијем цвјетовима, који по неиспитаноме промислу Божијему са собом доносе и плод свога сјемена, преко кога непрекидно продужавају биљни свој опстанак на земљи, које нам служи доказом вјечнога промисла Божијега о свему, што на свијету постоји.

Кад са овим природнијем Богом установљенијем вјечнијем претком савнико горње ријечи Цара Давида, то доводи нас до тога признања, да и људски живот овдје на земљи ништа друго и није, него једна врло кратка појава на овоме свијету; управо могу рећи, као појава једнога њежнога цвијетка на широкој ливади пространога земнога лица.

Осамдесет, деведесет, стотина или више година људскога живота на земљи, у сравању према бесконачном простору вјечности ништа друго и није, него као један сијевак муње, који се за један тренутак појави, па га одмах нестане.

Но, колико год је наш људски живот овдје на земљи кратак и мален, али је опет велик и значајан; јер је он храм бесмртне искре Божества људске душе у нама, створене по образу и по подобју Божијему.

Ако је иједан људски цвијет, који је икада ницао у башти миле наше домовине, добри и срећни плод земљи нашој уродио, то је доиста и овај пред нама данас бездихано-лежећи, смртном косом покошени цвијет, оличен у високој *Особи Велике Војвођинске Госпође Стане Миркове Петровић Његош*, процватио и отаџбини нашој одъвио.

У Богу упокојена *Велика Војвођинска Стане Миркова* спада у круг онијех највећијех и врло ријеткијех Српкиња, које су Српскоме народу *Узвишене Владанице* рађале, на матерњима их рукама одгајале и за срећу и благо народа подизале.

Ова *Велика Српкиња* Богом је била одређена, да Црној Гори роди *узвод Господара Његово Височанство* данас срећно-владајућег *Књаза Николу*, да роди *Господара*, који се у великијема дјелима Својијема за срећу Свога народа сјајно прославио, као иједан до сада Српски Владалац.

Није овдје мјесто, да истичем и набрајам та славна и витешка дјела *Књаза* и *Господара* нашега. Али ово потоњи пут пред лицем Блаженопочивше *Госпође Стане, Узвишене Мајке Његова Височанства*, као дубоко признање од стране своје и од стране укупне моје Богохрапиме пастве — народа црногорскога, за пријатну дужност сматрам *Великој Покојници* изрећи нигда незаборављену благодарност за оне неописате и плодотворне врлине, које је *Она*, као добра Мајка, усадила у племенитој души и витешкоме срцу *Својега Узвишенога Сина*, а нашега славнога *Господара, Књаза Николу*.

Врлине те извор су онијех небројенијех добара, које је *Његово Височанство Књаз Никола* у свакоме погледу земљи нашој учинио. — Оне су поуздано јемство и свијех онијех будућијех добријех нада, које народ наш с пунијем правом полаже на *Узвишенога Господара својега*. Племените те врлине знале су и преко граница Црне Горе код свјју образованијех народа у свијету стећи и придобити *Њему лично, Његовоме Сјајноме Дому и храброме народу љубав и уважење*.

Узвишена Мајко Владалачкога Дома нашега, највиша Госпођо земље наше, Ти се данас с нама тјелесно растављаш и полазиш онамо, куда сви земнородни, мали и велики, богати и сиромашни, један пут поћи имају! Зато у највећој понизности молим Те, да овакву благодарност укушнога народа црногорскога у неумрлој Твојој души вјечно задржиш. Буди увјерена, да Твоје тјелесно одеуство међу нама ствара знатну празнину, велику тугу и жалост за Тобом!

У оваквој нашој жалости тјешимо се једином хришћанском надом, да ће Те Свевишњи Творац за Твоја добра и побожна дјела удостојити у небесне Своје обитељи, у којима станују сви од вјека упокојени праведници.

Такво хришћанско увјерење улијева нам наду, да ћеш Ти, тјелесно с нама раздвојена, у небесноме царству наћи нигда незаборављене Великани из Узвишенога Ти Дома Петровића-Његоша.

Премилостиви Бог учинио Те је срећном, да се потпуно похвалити можеш нашијема тамо нигда неумрлијема Великанима, Блаженпочившем у Књазу Данилу и Великоме Војводи Мирку, како си након Себе оставио дивни цвијет — пуну кућу узвишенога ти порода, који сједиште Ти Дому чини највећу радост а Црној Гори обећаје најбољу будућност. — Даље Им кажи, да је дични Твој пород — да су драга и мила Дјеца Твоја, — поред и иначе двовјековнога братскога пријатељства, и родствене везе спојила са Сјајнијем и Узвишенијем Владалачкијем Домом моћнога и братскога нам народа рускога.

Ето, ово су узроци, који олакшавају нашу жалост за тобом; јер будући увјерени, да у наручија Своја са собом носиш такве добре вијести о Дому Твојему и земљи нашој, пунијем правом могу рећи, да ниједна мајка ниједнога Српскога Владара до данас није пошла са овога свијета са већијем задовољством и радошћу, него што Ти полазиш.

Што бих Ти могао друго рећи, него да си била најсрећнија до данас Српска мајка, и да је са срећом Твојом тјесно свезата и срећа народа нашега.

Не могу пропустити да овом приликом са највећом признателношћу не речем, да си свагда најревносније Свету цркву на богослужење посјећавала. — Па и мањи празник кад бијаше, те мало народа у цркви имаше, Ти свагда ту свету дужност својски испуњаваше. Као добра хришћаница свагда си св. poste по црквеноме уставу чувала, и друге религиозне дужности са

најбољом вољом и усрдношћу хранила, те у томе свагда бијаше живи примјер побожности свима, а особито млађему нашему нараштају.

Узвишеност Сјајнога Ти Дома никада Те није удаљавала од милостиве предусретљивости према свакојему и најмањему Црногорцу. Такву Твоју предусретљивост могу навести особито онда, кад тешке околности Црној Гори бијаше створила ратна 1862 година. Ми онда немасмо помоћи од благотворнога хуманитарнога друштва „Црвенога Крста“; немадијасмо ни милосрднијех сестара, као што смо то потоњег рата срећни били имати са више страна из иноземства, а особито из брацке нам Русије. А шта Ти чињаше онда? Онда баш, кад и бијаше највећа мука и потреба, — Ти као јунакиња, као њевна и милостива мајка предусреташе рањене соколове Црногорске. — Тешке им ране пажљиво завијаше, храбраше их и сокољаше. Таква Твоја милостива предусретљивост и заузетост рањенијема јунацима није била сама и прости мелем по љутијема ранама њиховијема, него им то бијаше душевна храна измученој души њиховој.

Заиста срећан сам, што могу рећи: да, докле год наш Владачки Дом буде имао таквијех мајака, нигда црногорски јунак неће жалити живот свој жртвовати за милу и драгу домовину своју.

Из погледа на такве Твоје врлине, наш народ имао је пуно право, што Те је из своје оданости прозвао „Наном“, јер Те тијем именом сваки и зовијаше, а то ће рећи народном мајком.

У потпуноме смислу и заслуживала си то дивно име; јер сваки Црногорац у високој Особи Твојој увиђаше милосрдну и благу Мајку, као што си и Ти свакојега Црногорца милостиво сматрала, као драго и мило по духу чедо Своје.

Свима и свакоме служила си примјером како радљивости тако и сваке доброте.

Кад све Твоје врлине укупно узмем с пунијем правом могу рећи, да си како у Владачкоме Ти Дому, тако и у народу црногорскоме код свију и свакога најљепшу успомену оставила.

При постоњему нашему с Тобом растанку, уз нашу најтоплију благодарност понеси са Собом и тврдо увјерење, да ћемо се ми свагда молити Свевишњему за блажени покој душе Твоје, кога нека Те Он удостоји у небесноме Своме царству — амин!

УЧЕШЋЕ РАЗУМА У ВЈЕРИ.

Пише проф. Л. Т. Перовић.

(Свршетак)

Да останемо сад на чисто: што то значи слијепа вјера? — Без сваке сумње ми њу не можемо изједначити са слијепим индиферентизмом. Истина, онај, који слејепо вјерује, може бити и ентузијаст, готов да за своја религиозна убјеђења отиде на згариште, али овакав ентузијазам био би глуп, неразуман, јер такав вјерни не иде на мучење по сили својих религиозних убјеђења, није се старао да их за себе објасни, докаже њихову правилност, не, већ само за то, што су га тако научила она лица, у ауторитет којијех је он потпуно вјеровао. — Оваквој баш вјери противу поставља се разумна; значи, она се садржи не у томе, да се олако саглашавамо на свашто, што-год ко каже. Не — треба бити тврдо убјеђен тек у оном, што је правилно и разумно: тек пошље других испитивања, убјеђења, доказивања улази извјесна истина у круг реалног предмета, само не дати да се разум утичке „мудрствовати, еже паче подобаеть мудрствовати“ (нито одрицају) једма убјеђењу, као што то бива код људи, који слијепо вјерују. И само оваква вјера, т. ј. разумна, близу се примиче знању. Па она и јест знање, али само не оно знање, које се добива емпиричким путем; не, она се, као што је већ било наведено, додирује надприродног свијета, и има за свој предмет ту област. Она се и овдје стара, да нешто расвијетли, разумије, или бар да остане на чисто с тим, да овдје нема ништа невјероватног, иначе било би нелогично одбити овакову истину. Баш оваква вјера и јест религиозно знање, што су уливали апостоли хришћанима. Хришћанској вјери није својствена слијепа, глупа вјера, јер је она религија разумна, духовна, а наравно какав је дух религије, такво мора бити и религиозно проникнуће њених пошљедовача. За што би хришћанство гушило разум својим пошљедовачима? Оно га не одриче у познавању обичних ствари, у емпиричком познавању, па би нам за чудо било, на каквом би га основу одрицало на један пут и у области религије!? Истина, он се овдје дозвољава само до извјесних граница, а то је са свим оправдано, јер је разум човјечи ограничен; али дефинитивно одрицати сваку пажњу познавању у области религије — то би била нека врста пресије човјечије природе.

На ово би нам могао ко год примјетити н. пр. овако: ма како се старао човјек, да разумије Богом открите истине, бадава — не ће их разумјети, а само за то, што се оне не могу постићи, па пошто је то тако, то нам је један рачун: ем признавали разуму право на достигнуће тајна, ем не признавали — резултат ће нам бити један исти. Шта више и у пошљедњем случају човјек би био у добити и не би ни мало зебао, што би узалуд губио вријеме. А ми бисмо му на то одговорили од прилике овако: глупо је држати, да је хришћанству апсолутно све недоступно — и најдубље су истине, не гледајући на њихову тајанственост, у неколико приступачне нашем разуму; ми не налазимо разумну вјеру у томе, да разумијемо, каквим је начином Бог један по суштини, а тројичан по лицима; како је Исусе Христос откунио својом крвљу цијело човјечанство — то би сувише било много; вјера ће наша бити разумна и онда, кад тежимо, да објаснимо себи: циљ, могућност и значај дотичног хришћанског догмата, а таква се могућност већ порицати не може. Богословље, као наука, добило је почетак свог бића одмах по доласку Спаситељеву на земљу, који је и саопштио хришћанске тајне. Да ли зар оно није могло ништа да уради у низу толико вјекова? Зар је са свијетом остало из стања јављавања? На што би нам пошље овога све аналогije, сви докази, кад нам самој ствари не би ништа помогао? — Узмимо н. пр. догмат искупљења: — у оном истом руху, у којем се јављао богослову III. вијека, у таквом истом руху јавља се и богослову XIX вијека; али то још не значи, да се богословље као наука ни мало није покренуло напријед. Разумије се, што се већма развијало, све се више и више приближавало својој цијељи, а цијељ његова мало се подудара с оном, какву истиче разумна вјера.

„Аце не увјруете, не имате разумјети,“ значи, кад човјек прима на себе вјеру, од њега се не тражи она, коју он није кадар разумјети; јер појмови: разумјети, схватити, јавиће се одма, чим се прими та вјера: „Иже вѣру иметъ, спасенъ будетъ, а иже не иметъ, осужденъ будетъ.“ Таквим начином разумна је вјера плод просте вјере, а ова је пошљедња необходан услов за примање хришћанства; значи: разумна се вјера јавља код људи доцније, но ипак се јавља. А можемо ли помоћу ње познати, достићи Бога? За одговор користимо се св. писмом: „Сынъ Божій прииде и далъ намъ свѣтъ и разумъ, да познаемъ Бога истиннаго“ — „Аце не увјруете — вели Ап. Павле — не имате разумјети.“

Говорили смо већ, што нам је у тајни сакривено, а што нам је јасно: спољашња њена страна — ако је можемо тако назвати — појава тек њена за нас је разумљива; а друга страна, сама суштина тајне, за нас и остаје тајном, недоступном истином, коју ми можемо тек мрачно, нејасно преставити. У колико спољашња страна тајне баца рефлексе на унутрашњу, у толико је ова пошљедња неспособна, да престави суштину исте, као год што и овај наш видљиви свијет, као дјело руку Божјих, не може да изображава Бога у Његовом бићу, већ само што указује на Његова својства. Ајдемо даље.

Разумна вјера није апсолутно, реално знање без икакве ограничености. Не закључује се циљ њена у томе тек, да се рељефно наслика овај или онај догмат — захтјеви, које она предлаже много су ужи: с овим треба мирити наше погледе с гледиштима мајке цркве, од куда се и позајмљује разумијевање самих тајна; а ако је то тако, онда је са свим природно, да овдје не може бити никаквог противурјечија, нема ничега, што би могло поставити вјерујућег у забуну, ма да противу овога, и ако у залуд, говоре противници хришћанства, под личином притворства, а гдје кад и с очигледном злобом тек да поткопају Богом откривену религију. Но тако што ми називамо просто покушајима, јер што је истина, то не може никад бити лаж.

Тешко се помирити са два дијаметрално противна термина: *слијеша* и *разумна* вјера. То може само човјек с дубоким религиозним убјеђењем, скроз онојен хришћанским истинама; крајњи атеист, пак никада, а само за то, што их тумачи по свом ћефу, игноришући православну тачку гледишта. Правовјерујући хришћанин даће соби разјашњења у томе зато, што он зна, да је Јеванђеље ковчег, у коме се хране догмати, а језгра еванђеља је Христос Спаситељ, тај највјернији вјесник Богом откривених истина; зна, да је те истине у својој првобитној чистини хранила и његовала мајка црква; Зна, да су апостоли и учитељи настављали у истом правцу велико небеско дјело; зна најзад и то, да је човјек ограничени створ створитеља, те му и све тајне нијесу апсолутно приступачне.

Греота би била невјеровати на пр. у оно, што се у откровењу налази. Узмимо појам о Богу. Он се представља као: пун љубави, премилостив, трпјељив, свуда присутан, неизмјенив, (*Απεράβλητος*) самовласан, (*ἀνυπατάς*) вјечан, (*αίδιος*) свесилан, (*παντοδύναμος*) сведржитељ, (*παντοκράτορ*) и т. д. — Не признати највећем бићу ова својства не могуће је; јер кад би ма каквом

другом створењу приписали их, тада би се сам разум човјечи побунио. Православни хришћанин свему томе вјерује и с вјером се односи свима осталим хришћанским догматима: вјерује и. пр. да је првородни гријех прешао с прародитеља на све људство, да је то дошљедно, значи — необходимо да се плод откупиоца простре на све човјечанство.

Да проговоримо коју што се тражи од вјере?

Вјера сама пред собом треба да оправда закониту своју реалност, наравствену и логичну неопходност самог акта вјере, како би се тим ослободила од сваке сумње и фиктивне увјерености. Понајприје потребно би било доказати онај религиозни процес, који се врши у души човјечијој, у смислу акта, који наравно није туђ ограниченом духу, али ипак жижа му је објективно постојећи Бог. — Четири су главна импулса у срцу вјерујућег: религија и наравственост, вјера и љубав; ова су два пошљедња сливена, јер улазе једно у друго тако нераздвојно, као што се не даду одвојено замислити свјетлост и топлота од сунца; прва два иду такође упоредо једно уз друго, а највише наравствено сазнање то је Бог, преко којег достижемо спољашњи свијет и своју разумно — наравствену природу.

Бог је вјечни разум, који Себе свестрано познаје; има у Себи вјечно Слово, које Му је главни акт оног самопознања и у ком се Он објективно у сваки момент Својег бића. Он нам је и дао свјетлост и разум, да га познајемо и славимо. У оној свјетлости налази се нешто особито у животу, које карактерише човјека одвојено од свију других створова, јер је у њој почетак моралног развића и усавршавања, духовног просвјећења и богопознања.

Па и сам је живот био свјетлошћу у погледу разумних створења ($\eta \zeta\omega\eta - \phi\acute{\upsilon} \lambda\omicron\varsigma$) али само не у смислу физичког живота, јер ($\zeta\omega\eta$) означава и физички и духовни живот заједно, а ($\phi\acute{\upsilon}\varsigma$) означава својство живота у конкретном смислу. Живот просвјећује себе преко свог Извора живота, а свјетлост је неодвојни сурогат живота, или боље рећи сами живот, јер се ($\tau\acute{o} \phi\acute{\upsilon}\varsigma$) достигаје при високом ступњу моралног савршенства. — Ето због чега само „чистий сердцемъ Бога узрять“ (Матија V. 8.) како рече спаситељ.

Оваквим вјерним непрестано у њиховој савјести бруји божанствени глас, открива се њихово срце за примање помоћи, усвајају се божанствени дарови, примају божанствена открића и не само што му припадају у извјесним моментина својег

бића, већ су они Божи у пуној цјелини све своје природе и у свако вријеме. Они расуђују отприлике овако:

Највећи Разум дао нам је разум, па пошто постоји Он, јамачно постојимо и ми носећи лик Његов на себе; Он је сјетлост — и наша је дужност да тежимо свјетлости; Он је живот — и ми смо предначинени животу, с којим се ни за гробом нећу раздвојити, јер је он вјечан и процес примицања к њему не може имати краја. Овакав вјечни живот за религиозног човјека човјека јавља се не очекивањем награде за личну добродјетел, већ он црпи за то вјеру из непосредне увјерености у љубав Извора љубави и у реалност живог сједињења с Богом.

О М И Л И Ј Е.

НАПИСАО Дионисије Миковић, игуман.

(Наставак).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
III. О трудољубљу.

Божија је воља и наређење: да радимо.

Бог нам је рекао, да се сами помоћемо, да да ће нам и Он помоћи. —

Бог нам је даривао: разум, снагу и способност за рад.

Кад је Бог првог човјека нашег праоца Адама увео у рај: Во Едемъ на востоцѣхъ ¹⁾ увео га је да ради, па да се храни: И взя Господъ Богъ чловѣка, егѡже создá, и введé егѡ в' рай сладоности, дѣлати егѡ и хранити ²⁾ вели св писмо. А кад га је ради преступљења заповијести ишѣрао из раја повикнуо је њему, а кроз њега нама и свему љуцком роду: Вѣ потѣ лица твоего снѣси хлѣбѣ твои дѡнде же возвратишися в' землю отѣ нея же взятѣ еси. ³⁾

Цар и војник, владика и слуга, једном ријечју: сви и свуда, морамо да радимо по своме позиву све док на земљи, овој пољани суза и туге, живимо: јер смо сви као Адамови потомци, на работу осуђени, а од Божије правде сваки ће од нас примити плату, по заслуги.

1) Бит. 2. 8.

2) Бит. 2. 15.

3) Бит. 3. 19.

4) II. Солуѣ. 3. 10.

А колико је работа корисна за нашу душу, корисна је она и за наше здравље.

Радећи сваки по сваке позиву, крчи својој души пут у блажене вјечне небесне дворове, ће нема болијести ни жалости. Радећи: свјесно, ревљосно и савјесно, и наше се мисли занимају добрим, па нећемо допустити себи да понизимо своје хришћанско достојанство, — ни да рђаве и зле мисли, које рађају рђава и Богу и поштеном народу мрзна дјела, нађу за своје дворове: у нашој глави, нашем срцу и нашој души.

Занимајући се поштеним радом, снажи се и наше здравље. Ко сав дан проведе, у раду тај се не жали: да није могао преснавати ноћи, ни да није могао слатко јести, ни да није имао што јести, ни да му је дуго вријеме било.

Рад, поштени рад, неће човјека никад учинити нечовјеком, а беспосличење учиниће га недостојним имена и рода, образа и присподоба Божијег, јер ће угазити у свако безакоње, да се дохвати туђе муке стечене са тешким и крвавим знојем.

Радник својим поштеним радом одалечује од себе рђаве и грјешне мисли, а беспосличар мисли, како ће боље извести своје зле и грјешне наијера. На је пунав лукавства, лицимјерства, лажи и свију зла. За њега учи нас Исус син Сирахов: Вложи егѳ в' дѳло, да не придетъ бѳдетъ, мнози бо злобъ наѳчила празностъ: Устрои егѳ в' дѳлѳхъ, јако же подобаетъ ем8, аще же послѳшаеть, всади егѳ во шкови. 5)

Кад је радник рекао господару: Господи, пять талантъ ми еси предалъ: се другия пять талантъ приобрѳтъхъ ими. Рече же ем8 Господъ егѳ: добръ, рабе благий и вѳрний, о малъ былъ еси вѳренъ, над' многими тя поставлю: вниди в' радост Господа твоего. 6) А ѳенивоме опредѳелио је мјесто: Во тм8 кромъшн8ю: т8 бѳдетъ плачь и скрежетъ зѳбомъ. 7)

Србадијо моја, ѳубави моја! и ми имамо нашу пословицу, која вели: „Да те Бог сачува од беспослена чељадета!“ Беспослено чељаде заборави на Бога, на своју душу, на образ и на све, што је Богу и поштеном народу мило и приступачно. Оно не штеди ни туђи образ ни туђе спокојство; оно је разрачунало: са савјешћу и са сваким осјећајем, који уопће радиша оправдано цијени за свет и узвишен.

Србадијо моја, весела ми била! Винимо се часком мислима у прошлост и видјећемо, да је најславније слике свесвјетке

5) 33, 28. и 29.

6) Мат. 35, 20, 21, 22. и 23.

7) Мат. 35, 30.

историје на сва времена прославно: неуморни, поштени, родољубни, племенити и свети рад. Такав рад подигао је поједине људе и народе на веће степене славе и напретка. Велики Тацит хћио је да радећи испусти душу. А св. Јован Златоуст није скрштених руку стекао праведни назив: „Златоуст.“ Само Бог може избројити њихове и других великих мужева свесвјецке и црквене историје, више и мање сљедбенике!

Загледнимо часком и у своју српску прошлост, у прошлост пуну: славе, муке, крви и искушења, и лијепо ћемо се, мило, бистро и јасно освједочити, да је и Србин свагда радио зовући и благосивајући пресвето и превелико име Божије; и Бог, слава Му, од почетка до свршетка, помагао је и помаже многотрадалном Србину.

А Србин? Србин је са најдубљим неограниченим великим штовањем у књизи своје: муке славе, и напретка дао одушка својој доживотној непоколебивој благодарности, као што згодно рече Узвишени Књаз пјесник Никола први:

„У лист први те се књиге
Пријед свега наглашује: —
Да се свето име Божије
Видио те сва хвалиштује.“⁸⁾

Србин је јунак, и то му сав свијет признаје и признати мора, јер он је на бојном пољу у борби са много већом и боље оружаном — душманском силом — пожњио вијенце славе, и начинио себи мјесто међу најгласовитијим јуначкиим народима, које свијет памти, слави и велича!

Неизрецива су српска прегнућа: за вјеру, име, слободу, образ и огњиште, за све што му је мило и свето узвишено, и племенито!

Србин је, хвала му! под оружјем јео, под оружјем мрко вино пио, Богу се молио, и „у мраку је Србин спав'o и чувао своје право.“ Али је Србину био мио и земљорадни и просвјетни алат. Погледајмо наше свете цркве и славне манастире, наше књиге и наше школе, наше путове и наше мостове, винограде и оранице, наше воде и наше бродове, све је то саградила, стекла, написала и обрадила вриједна и побожна српска рука, а све ради Бога и ради своје душе, и ради славе, и напретка, српства мученога.

Па је ли све обрађено? Није! Пред нама је широко необрађено поље! Па је ли лијепо и дично за нас, је ли корисно за

8) „Пјесник и Вида“.

нашу ошћу родољубну ствар, да код нашег разума снаге и способности, што нам је дао милостиви Свемогући Бог, стоји наше поље и наша ораница необрађена, наша лозица и друго дрвеће неоковано, неочистићено, једном ријечју — неуређено; да нам просвјета рамље; да нам свети споменици назадују, једном ријечју: да нам није све у реду како може и како треба да буде, и како то захтијева вријеме, у коме живимо?! Зајиста није лијепо, није дично, ни корисно.

Слава и хвала Свемогућему, ми смо срећнији од наших старих; ми уживамо плодове великих благословених њихових и својих трудова. Бог, слава Му кроз све вјекове! уселио је сада мир у срце својих добрих земаљских владара, па је тијем и Србину, вјечном славом ратнику, пружена прилика, да стече још боље ошће признање на другом пољу, на пољу просвјете, земљорадње, заната и разног обрта. —

Србадијо моја! Докле бројимо на земљи дане: чили, здрави и весели, допринесимо својим поштеним, озбиљним свјесним и савјесним, корисним и родољубним, радом светој цркви и милом роду: на своју сопствену корист, на славу и похвалу дома и домовине!

Свети Василије Велики каже: „Ибо што трудомъ приобрятается, оное радостно предметомъ и душевно хранится: а которыхъ вещей приобретение легко суетныхъ стижание оудобопренебрегомо бываетъ“⁹⁾. Па зар није тако? Јест тако, Србадијо моја! А чујмо, како нас лијепо учи и неодморни проповједник српске цркве у чаробној Боки, дични старац Герасим Петрановић: „Преврнимо листове у св. Писму: ту ћемо наћи цара Давида пуна мудрости, пуна разума, на гласу јунака, срца праведног и милостивог; и све је ово он био док, је радин био и док се послом бавио; а како се пак њеко вријеме без посла запусти, ето ти у њему велика зла, он се блуду предаде, он оветом дисати поче и убиством.“ — Познаћемо даље Самсона дивног овог јуначину, од чијег су се имена страшили непријатељи, који, како се нерадном животу предаде и блуду са женом једном Далилом, одма изгуби све јунаштво своје и остаде на поругу својих непријатеља! И још би премного из свети књига навести могао примјера, како љеност и нерадиност па велика зла људе навлачи; но што ћу из далека примјере да тражим, кад између нас сами то видјети можемо. Мање би доиста зала, мање порока код нас било, да сваки настоји за послом. „Мнозѣи бо злобѣ научила празноста,“ вели Сирах (33, 29).

9) Бес. 3. на Шестоднев.

Мање би се чуло срамни и непоштени разговора; смањио би се онај неваљали обичај испитивати, шта по туђим кућама бива, и шта ко ради, јер би свакоме доста било бринути се и управљати своје послове. Мање би раздора и свађе међу људима било, коју обично замећу беспослени људи, преносећи ријечи и измишљавајући и повтарављајући; нити би се видјело по крчмама, кафанама тако често нагомилани људи, који с вином попију и свако зло, и у игри онолико потроше, колико би доста било да могу више дана фамилију своју изхранити. Кад би се сваки поштеним послом забављао и радни био, нестало би гадних лупежа, који отимају туђу муку, крвавим знојем и муком стечену. Јест — свега овог, и тисућу других зала мање би у свијету било, да љености међу људма нема, да се сваки добрим послом бави“¹⁰⁾.

Србадијо моја, здраво ми била! будимо радишни и забављајмо се поштеним послом. Што год боље радимо, бољи ћемо и прије плод пожњети, јер вели писано: трвждающеи се дѣлателю прежде подобаетъ отъ плода вкѣсити.¹¹⁾

Трудимо се и плод ће бити добар, и ми ћемо га, Српство ће га уживати благодосивајући раднике; а писано је: Трвди плодовъ твоихъ свѣси: Блаженъ еси и добро тебѣ бѣдетъ.¹²⁾

У јеку најбољег рада може нам бити приговора — јер обично сваки добри рад изазивље завист и пробуђује љуцку злоћу! Па треба ли да зато сустанемо? Боже сачувај! Него треба да се свагда осим неђељних и празничних дана нађемо на добром, поштеном и корисном родољубном раду; а у неђељним и празничним данима да се нађемо у цркви у Божијем дому, да се Богу молимо, да пјевамо и величамо Његово неограничено милосрђе, славу и величину. Тако ћемо утријети души пут у блажене вјечне дворе, а на земљи бићемо славни и похваљени, и имаћемо хране и одијела и сваког Божијег блага, да ћемо моћи и другима, остаралим и болесним, који за радњу нијесу способни, удијелити; а удијелити треба, јер св. Павле учи: Дѣлая своима рѣкѣма, да иматъ подаяти требѣющеи.¹³⁾

А ако нас наше старјешине не похвале и не награде за наше трудове, или ако нам у позиву препоставе слабије, који се само хвале: својом великом школом, јаком снагом, високим поријеклом и особитом љепотом, али се радом не могу похвалити, ни с нама мјерити, треба ли да за то у раду сустанемо? Боже

10.) Добри пастир част 1. стр. 120 и 121.

11) Тим. 2. 6.

12) Псал. 127. 2.

13) Ефес. 4. 28.

сачувај! Нијесмо за то ни радили, него да угодимо Богу, својој хришћанској и српској дужности, и својој мирној савјести, у којој ћемо наћи награду, какву нам они не могу дати, награду праву и постојану.

Ко љуби поштени труд, тај љуби добру, племениту узвишену свету ствар, и Безъ трѣдѣвъ бо добродѣтель непознаваѣтся ¹⁴⁾ вели св. Јефрем.

Поштени труд узвисиће нас на више степену људске славе и величине; а нека нас Господ сачува и од саме помисли на корист онога, што праведним, поштеним трудом не стечемо и не заслужимо; јер све оно, што се стече крађом, кривоклеством, лажом, пријеваром, отимањем, једном ријечју: неправедним и непоштеним начином, све то упропашћује и разорује дом, у који се такво имање уноси и трује обитељ, која се с њим храни. Ако такав дом који пут и покаже знаке напретка, — да му се други поштени сиромашнији који знају његово непоштење, — дивити морају, — он је тада сличан биљци, коју је црв угризао, па погинути мора. Бог је спор, али је достижан, и разориће он такав дом, и истријebити непоштено кољено да земљу не трује неправедним и непоштеним стечањем! Ко би могао избројити оне домове, које је непоштено тешко уништило, и кољена, која је истријeбило?! Кад само и помислимо на то морамо се згрозити и молити Господу да им буде милостив на страшној суду, и да не допушти њаволу да нас завесе, да и ми пођемо њиховијем трагом. „Није ништа љепше од вечере право стечене,“ вели истину наша народна мудрост, а свето писмо вели: „Трѣды бо праведныхъ плодъ жизни возвращаютъ: Грѣшныхъ же полны сѣтъ сѣтей. ¹⁵⁾

Србадијо мила, срећна била! Кад су се други народи развијали и напредовали у свакоме напретку, Србин је у крв газио за своје светиње, за свој опстанак. Он тада није имао времена да мисли и ради о корисним разним производима: с којима се хвале и славе далеко срећнији и напреднији народи. Муке и жртве српске за оно, што се данас оправдано дичи и поноси, јесу неописиве, а отуд слава неизрјечива, па, што оно бесмртни ловћенски пјесник, Петар II. рече:

„Просте наше жртве свеколике
Кад је тврда наша постојбина“

Истина, и данас нијесу наше околности такве, да лако и брзо усрећимо и прославимо и себе и свој род разним напредним

14) Слов. 23.

15) Јефр. слов. 25.

производима, околности, какве су пратиле оне народе, који се данас поносе изобилљем разних производа, али:

„Прогаоцу Бог махове дава.“

рекао је хваљени ловћенски пјесник.

Свака напредна мисао јесте: корак у напредак. Добре мисли рађају добра и велика дјела. Такве мисли нека нас никад не оставе. Оне ће нас повести на рад, а поштени рад нас ће усрећити и прославити.

Прегнимо, Бог ће нам дати маха! „Без прегнућа нема ускрснућа.“ Радимо браћо дан и ноћ, па ће нам Бог бити у помоћ: да и ми једном престанемо шиљати своје лијепе разне производе у туђи свијет, па их опет, нешто у љепшане, куповати за много скупље новце! Тада ћемо осјетити у нама и вишу снагу и вишу радост, а народи ће на нас гледати са још вишим поштовањем; тада ће међу нама бити и више слоге, мира и љубави. О! нека нас љубав према сваком добром поштеном раду никад не остави, јер је писано: Любаї же двлати, безъ печала пребываетъ. ¹⁶⁾

Сви, ама сви, браћо и сестре! својски прегнимо и ископајмо једини велики гроб и у њ закопајмо: љеност и све грјеховне слабости, своје оне рађа, а које нас оназађују и упропашћују, и које нас могу постићи и онега и онога свијета! А сви пригрлимо поштени рад, с којим ћемо напредити, спасти, и прославити себе и свој род на сва времена. Тако ћемо и чути глас Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа: Придите ко мнѣ вси труждающіися и обремененніи, и азъ оупокою вы. ¹⁷⁾

Нека Господ усели и оснажи у нама добру вољу према раду, који ће нас повести: на пут славе и напретка, и вјечног блаженства! И пјевајмо: Кръпкую мнѣ мысль оустрой трисвѣтлая начертаньми единице, еже хранити и соблудати Божественныя заповѣди твоя, всегда цѣти тебѣ вѣрно: благословенъ еси Боже отецъ нашихъ. (Кан. тројич. гл. 6.)

16) Јефр. слов. 93.

17) 11. 28.

(Н а с т а в и њ е с е.)

О УТИЦАЈУ ДУХА НА ТИЈЕЛО И НА ЊЕГОВЕ ОРГАНСКЕ ФУНКЦИЈЕ.

НАПИСАО Др. Кл. Теодоридес.

А.

^{3и} Психолошки одношај духа прама тијелу.

Испитивање о утицају духа на тијело и на његове разне органске функције сачињава врло важну психолошку и у исто вријеме физиолошку тему, која изискива велико и опширно развијање са многих дидактичних погледа, који се њој односе. Али овдје простор ме принуђава, да ово питање ријешим у најкраћим цртама.

Читаво наше тијело саставља врло сложени испреплетени и врло њежни механизам, који се састоји из разних органа, од којих сваки има своју сопствену функцију, а све те функције хармонично се вежу међусобно и тако произлазе разни животни појави, који сачињавају животно кретање. Али главни темељ читавог животног кретања може се сматрати, бар у савршенијим организмима, нервна система, која произлазећи из њеног средишта, мозга и хртеничне струне, грана се у виду најтањих нервних кончића и у најситније елементе разних ткива и органа тјелесних.

Да би овај врло сложени организам правилно радио нужно је да се уздржаје неприкосновена и у највећој међусобној хармонији цјелина нервне системе и читавог осталог организма. Сваки неправилни догађај и промјена разних ткива и органа утиче прама својој интензивности, и на анатомско ткиво и на рад нервне системе, води за собом и промјену разних ткива и органа, који се тако кваре, атрофирају се или сасвим пропадају. Исто тако многе органске промјене тијела кваре и мијењају разне радње нервне системе и разне душевне силе мозга. Тога ради и најстарији врло сретно и општроумно примјетипе, да је *mens sana in corpore sano* — здрави ум у здравом тијелу. Није нам овдје задатак, да расправљамо, да ли дух произлази из безтјелесног центра — душе, или је, као што би хтјели материјалисти, резултат функције нервних ћелијица. Само можемо тврдити, да је духу главно средиште у централној нервној

системи, мозгу, и из њега се јавља, и да свака болесна промјена (патолошко стање) нервних ћелијица мозга квари и мијења и дух. Дакле, дух са свим својим појавима у виду разних душевних сила, станује и појављује се у мозгу, који, као што рекосмо, као главни нервни центар, влада свим у опште животним функцијама организма. Кретање, чувство, рад хранећих органа тијела, циркулација крви, а и рад разних органа и адена, и многе друге животне радње врше се по нагону и судјеловању особито централне нервне системе; те и дух, који станује у центру нервне системе и из њега се појављује, може исто да утиче на читави организам и на његов рад, и да проузрокује у организму разне промјене.

Свака идеја или фантазија, или чувствено расположење духа чим се породи у мозгу било аутоматично, било помоћу вањског утицаја, одма се одзива, рефлектује и појављује се преко разних нервних грана на површини тијела, и ту се црта у облицима, који одговарају душевном стању, промјени разних функција, које сачињавају, тако рећи, очите слике разних душевних расположења. Тако из једног или другог душевног расположења, које преко нервне системе дјејствује на мишице лица, образује се она цјелина његовог мишичног кретања, и слика црта и карактера, које сачињавају лице (физиономија) и његове разне изразе. Физиономија његова (безине разне промјене израза јесу најбољи примјер утицаја духа на тијело. Свако идеално душевно стање црта се на лицу својим идеалним изразима, као да је физиономија огледало, на којем се рефлектује разна душевно стање. Тако радости, весеље, жалост, туга, бол, меланхолија, гњев, страх, охолост, лицемјерство, завист, и т. д. све се то биљежи на физиономији лица лаким кретањем скраћивањем или опружањем једних или других мишића, живахношћу погледа, руменилом, жутилом, бљедоћом образа.

Али све ове промјене физиономије изражавају периодично и моментално чувствително стање душе. Али трајно и обично чувствително стање душе, рефлектујући за дуго на лице, удубљује на његове црте и оставља трајне и дубоке трагове извјесног душевног стања, а такав стални израз лица код људи мијења се прама њиховом душевном стању и прама начину и обичају живота, прама осјетљивости, прама вањским утицајима, прама степену њиховог душевног развића. Тежак је задатак физиогноста, који траже из облика карактера лица, да погоде душевно стање појединог човјека; јер лице које је обиљно обдарено од природе мноштвом мишића, нерава и сасуда,

јест гле, на којем се рефлектују и у најмањим детаљима етичне побуде духа. Тако племенитост осјећања и душевна безазленост печата се на њежним, правилним и симетричним цртама, које сачињавају у цјелини тип чистог израза; даровитост и истрајност духа огледа се на живахности карактера, на оштрини и проницавости погледа и развића, на боји лица; млитавост и апатија духа огледа се на лабавом и неокретном изразу лица. Али и најљепше природно лице потамњује се и нагрђује се под утицајем живинских и окрутних душевних околности. Врло вјешто Валтер Скот описује у свом „Рокеву“ Vergram-ову физиономију: Зле страсти, које је уживао за дуго времена, бјеху се дубоко урезале на његовом лицу.“

Ове разне изразе физиономије лица, који престављају разна душевна расположења, прате и друга кретања тјелесна, која у опште сачињавају тјелесно стање и положај његових разних удова. Ова кретања, која прате разне изразе лица, када се порађају под утицајем јаких душевних осјећаја, врше се с особитом силом и живахношћу. Тако из пријатног расположења духа произлазе спасмодична мишична кретања груди, дијафрагме и ларинкса, која проузрокују *стисање*, док из непријатног и тужног расположења духа спасмодична кретања сачињавају *лелекање*. Тако под утицајем јаког и ненадног чувства страха произлазе тетанске спасме органа за дисање, ларинкса и у опште свега тијела, које даде глас у гркљању, а држе непомична као кип престашеног. Тако исто велика срџба произвађа спазму вилица, дрхтање мишића, спасмодично стискање пјесница и брза кретања очију.

Таква тјелесна кретања има свако етично стање духа и сачињавају физинки језик и мимични израз.

Б.

Утицај духа на физиолошке функције тијела.

Као што је више речено, разна расположење духа огледа се и утиче на периферију, и проузрокује разна тјелесна кретања, која престављају, изражавају дотично душевно расположење. Али осим тога све душевне силе, које се показују у виду идеја, фантазија, пожуда, естетичних и страствених стања, утичу на разни начин на физичне функције разних ткива и органа тјелесних.

Тако пажња и усредсређеност духа над једном ствари изазивље осјећање, или потрес, или коју другу функционалну промјену сличну идеји или осјећању, које влада у оном трену духом. Ако окренемо пажњу на један дио нашег тијела, осјетићемо фискове, или утрнуће, или србеж, или артеријално стезање, или тежину, или бол, или што слично, па било да је то мјесто заиста слабо било, било да смо ми само уобразили, и тако оно мјесто бива горе или боље према идеји која влада, тако и само кад мислимо на болно мјесто нашег тијела, много јаче осјећамо болове, дочим, кад нам је дух забављен другим идејама и осјећајима, а кад је пажња скренута од боног мјеста, онда се умањује осјећање бола, или га сасвим нестане. Ко није опазио на себи, само ако је кад боловао, да му је много лакше било, чим је видио доктора, у кога је имао поуздање! Или, ко се није осјетио нерасположен ушљед примједбе нечије, да изгледа блијед и слаб, па ма била та примједба и из шале?

Доста пута кад удубљени у мисли сретамо познаника или пријатеља не само не видимо га, већ му не одговарамо на поздрав, ма да га и механично гледамо, за то што нам је дух забављен око другог. Често пута, разговарајући се с кимгод, моментално се замислимо о нечем, па не разумијемо нашег субесједника, ма да он најозбиљније говори, па било и о нама истијем. Или колико пута у забавама бесједник држи говор, ми га највећом пажњом привидно пазимо, а кад сврши једва Едм. Можемо рећи, и о чему је говорио, а неки пут глас говорников ударајући механично наше уши изазивље у нама сан.

Често пута једно осјећање, или једна идеја, која силно забавља наш дух, неутрализује или уништује друга осјећања нашем организму потребита. Који војник у рату није опазио, макар бој трајао читав дан без престанка, макар сваки војник изнемогао од глади, жеђи, умора, — ипак он све то подноси највећом устрајношћу и стрпљењем, осјећа себе лака као перо, сита, жива због тога, што се извјесно нада побједи. Шатобријан неђе каже: „свака владајућа страст или осјећање гаси сва остала у нашој души, као што сунце, кад гране, својим сјајним зрацима гаси остале звијезде.“

На функције чулнијех органа, и особито слуха и вида, дух може знатно да утиче.

Физиологија нас учи, да сваки вањски предмет или глас, падајући на крај нерва за осјећање (сензитивног) прелази у мозак у одговарајући чулни центар (sensorium), који се титри и изазивље у мозгу схваћање оног предмета или глас. Тад из

тог чулног центра излази потребити рефлекс у периферију. Али гдјекад иста функција догађа се на други начин. Мјесто вањског предмета или гласа, сасвим автономично се буди, или ушљед какве живе успомене, нека фантастична идеја у мозгу, неко осјећање, које тако силно обузимље и забавља дух, да ова јака идеја дјејствује на саодговарајући чулни центар, из ког се рађа слично осјећање, које из средишта прелази на крај периферичног осјетљивог живца који осјећа утиске, исто као да су потекли из вањског свијета. И тако наша фантазија ствара предмете или ствари сасвим непостојеће. Тако постају тако звана привиђења, фантазме, фантасмогорије и т. д.

Тако се тумаче разна чудновата и надириродна привиђена, тајанствени гласови.

Тако се правдају слаби духови, који фиксирају нешто, што и ако не постоји, они тврде, да виде и чују. Дакле сви они чудновати и надириродни појави, које такви духови причају и исповједају, нијесу то лажки и измишљотине, већ су ствари, које су виђели и чули у својој фантазији.

Неки пут пак душевна пажња на неку идеју је тако силна, да се и вањски утисци преображавају у мозгу и изједначују се са владајућом духу идејом или фантазијом. Тако н. п. стабло узимамо за човјека, кад се дојимо да ненадно не изађе човјек пред нас, или кад кога очекивамо.

У таквим околностима не треба да коримо чулне органе за ову или ону пријевару, јер они нијесу криви. Једнако би било, кад бисмо кривили телеграфску жицу, или електричну струју за погрешни телеграф. Као што је овдје крив телеграфист, који је криво предао жици телеграф, тако и тамо крив је дух, који забављен око неке фиксе — идеје, погрешно је схватио утисак чулног органа.

Човјек сваки дан више или мање бива свједок таквих пријевара. Тако н. п. једна госпођа имала је идиосинкрасију против ружичиног мириса. Сваки пут кад би осјетила ружичин мирис морала је панути у несвјестицу. Дух њен тако је био наперен против тог мириса, да једном видјевши неку пријатељицу, која јој је дошла у посјету, да носи у њедрима величанствен цвијет одма је пала у несвјестицу. Али оназило се је да је ружа била... умјетна од карте и по томе никако није мирисала.

Један од најчудноватијих утицаја духа на тијело, који је био одавна познат науци, али који се у пошљедње вријеме протумачио покушајима, јест нехотично титрање и кретање тјелесних мишића, које кретање прати сваку идеју и осјећање које

се роди у мозгу. Први је Graciolet одредио ова невидљива кретања, која је назвао симболичним кретањима, која издају душевну радњу.

Chevreul доказа и покушајем ову појаву, исто и Тарханов. Ако човјек држи у руци висеће тијело и мисли на који му драго правац, тијело ће почети да се креће оним правцем, на који мислимо; чим промијенимо у мислима онај правац, у исти се час мијења и правац висећег тијела. Узрок тог феномена је сљедећи: престављамо живо у мислима, да се то висеће тијело креће у правцу, у коме желимо; та нам се слика ствара по горе реченом начину у мозгу, као да је гледамо, а око неосјетљиво прави тај умишљени правац, који је мозак помислио. Овај симболични покрет ока слиједи у неколико тренутака нехотично симпатично и невидљиво кретање ручних мишића, које држе то висеће тијело, и то кретање чини да се тијело неосјетљиво и нехотично креће, а то је кретање тим веће, чим је живља наша идеја и јача наша воља.

Енглески пророк Cumberland и француски Пикман користећи се овим физиолошким природним законима створили су своје покушаје о погађању мисли, који су из почетка побудили тако велику сензацију. Cumberland обдарио је одговарajuћу, досјетљивост и финоћом нерава, тачном анализом и тумачењем нехотичних мишићних покрета руке, погађање мисли гледалаца и сакривене ствари.

При томе он поступаше овако: свезао би очи и зачепио уши, затим ухватио би за руку онога, који је замислио неку од присутних особа, или јој нешто предао да држи. Обрађаше пажњу тога човјека да осредоточи све своје мисли на замисљену особу, па на мјесто, где је сакривена ствар. Узео би с почетка разне правце, пратећи увијек великом пажњом оне нехотичне ручне покрете, који су га руководили, при томе наређиваше, да се анализује и декомпозује методично заповјест у мислима. Н. п. вођа је морао мислити „не тамо,“ а кад би Cumberland ишао по жељеном правцу, чим би дошао пред дотичну личност, вођа је морао мислити „стани, то је та личност, и сакривена јој је ствар н. п. у лијевом горњем шпагу.“ Ако би Cumberland гријешио, вођа га је морао у мислима поправљати, са „не ту“ и т. д. Али при свој тој операцији вођа је био принуђен да мисли искључиво о ономе и то по реду и методично да излаже мисли једну иза друге. Иначе вођа није способан, нит је пророк могао успјети.

Тако исто и чувено аутоматично кретање и магнетизирање трпеза, које је било постало као нека епидемија, јер гдје би се год састало 2—3 особе разног пола, једина је игра била, и то до скоро, *магнетизирање трпезе*. Али и то се данас врло просто тумачи, као чисти резултат нехотичних ручних покрета, јер руке, које се наоколо у виду вериге држе над лаком трпезицом, крећу га исто тако, као једна рука оно Chevreul-ево висеће тијело. Они, који сједе околу трпезе, усредсређују, своју мисао и тврдо држе, да ће се трпеза крећати, и у ономе увјерењу и оној идеји доиста ручни нехотични покрети покрећу, и то кретање расте чим се руке дуже времена држе, јер ушљед умора, особе теже пуштају руке над трпезом. Ти мишични покрети кадри су не само покренути трпезу, већ и дати јој разне жељне правце у кретању. А да то аутоматично кретање трпеза произлази једино из нехотичних мишичних покрета, доказао је прије много година и Енглец Faraday, који је направио врло оштоумну машину, која кретањем једне врло осјетљиве игле, доказује, да трпеза се креће посредством механичне силе, која произлази из оних, који праве тај покушај, без да то сами осјећају.

Утицај духа на *Орфизам* види се и из многих других чувлијех догађаја и појава. И сам осјећање стида, које се буди у мозгу, изазивље циркуларне промјене, које се опажају на лицу. Кома није познат израз: „сврзну се од страха?“ И то је физиолошки закон, јер осјећање страха или срџбе проузрокује стискање периферичних судова, који ушљед тога остају анемичне и дају кожи лица бескрвну жуту боју, а због анемије долази и студенило коже и осјећање жежње, и доста пута спада и студени зној. Врло вјешто Шекспир вели неће: страх унесе у моје жиле студен, којом ми се сврзну сасвим цвање жића.

Душевно стање утиче не само на периферичне тјелесне крвне судове, већ и на срце, које подлијеже утицају многих осјећаја. Познато је, да сваки ненадни потрес, или душевно расположење утиче на срце убрзајући, или слабећи, повећавајући или умањујући енергију срца и његово стискање и ширење (систоле и дијастоле). Због ове велике осјетљивости срца на етични утицај духа, од најстаријих давнина оно се сматра као главни орган, на који утичу разни осјећаји. Неки пут дапаче ушљед јаког и трајног утицања може доћи и синкопа срца ради ненадне спазме или парализе срдачног мишића. Таких примјера у историји човјечанства је доста, гдје ненадни душевни потрес проузрочи смрт и славним људима.

Дух утиче знатно и на органе сваривања — дигестивне органе. Свако силно ненадно осјећање или јак душевни потрес одбија вољу за јело и спречава пробављање. И сама фантазија знатно утиче на функцију желудца.

Свака радост, или жалост, или страх утиче и на вољу и на пробављање. Свак зна, како се желудац мути, и кад човјек само помисли на нешто гадно. Александар Дима-отац прича о самоме себи, кад се је једном налазио у Швајцарској у једној гостионици изједе с особитом вољом печење од међеда, које је изванредно љубио. Послије оваког пријатног обједа разговарајући се с газдом дознаде, да су тог међеда, чије је печење изио тако слатко, уловили у њеком оближњем селу с великом муком, тако да је тај међед и заклао једног ловца. Тад Дима помисли, како је било могуће, да у месу тог међеда има и људске крви, спопаде га страшно бљување, и поврати сву ону храну, коју је мало прије с таквом вољом био изио.

Али и сама идеја, која се буди из успомене на гадно јело или пиће, може да проузрочи одвратност, као да се сада куша у устима дотична непријатна ствар. Van Swieten, славни енглески лијечник, приповиједа да се он исти, кад је једном пролазио покрај лешине пса, побљувао од гада. Након неколико година случајно пролазећи крај оног мјеста, тако се живо сјети оног призора, да му се поновила она прва перипетија. Дакле само успомена у души имала је такву моћ, да је изазвала читаву револуцију у желудцу.

Као што ненадни и силни потреси проузрокују диспепсију и прекидају вољу за јело, тако исто и средња задовољства и пријатно расположења духа буде вољу и помажу пробављању, јер осим што то расположење даје снагу и правилност енергији срца, олакотећи циркулацију крви у разним органима даје још снагу и правилност и мишичним стезањима желудца и изазивље обиљнији желудачни сок, којим лакше и живље се врши функција пробављања. Тога ради једемо више и с вишом вољом у пријатном друштву, или у општој трпези с пријатељима. Тако исто и музика доприноси много општем расположењу, а и вољи и пробављању. То су најбоље знали стари, који рјетко би сјели за трпезу без музике.

Познато је још, да разни душевни потреси и саме успомене знатно преображују разна тјелесна мучења, која се могу повећати, умањити или и сасвим прекинути. Успомена на укусна и мила јела или пиће изазивље екскрецију — лучење пљувачке у устима. Изванредни страх и плашљивост повећаје

екскрецију цријева и бубрега и парализира мишиће органа ва-рења и лучења мокраће (уринарних). Carpenter у својој физи-ологији прича нешто довољно чудновато о једном професору. На име неком професору преко предавања дође велика нужда интестиналне функције, и страшно га узнемири. Али његова силна воља могла је да претрпи то; али његова фантазија тако се је узбудила ушљед таквог неочекиваног непријатног догађаја да у напријед кад би год започео своје предавање у истој сали, ма каква профилактична средства предузимао, увијек несретни професор узнемирио би се истим непријатним осјећањем, дочим је био савршено здрав, кад је предавао у другој сали.

И страх може да изазове зној, који је често студен, јер, као што рекох, страх у исто доба изазивље и стискање крвних судова — анемију. Срџба, или туга, или разне душевне промјене, не само умањују секреције већ и хемички их мијењају, тако да их гдјекад чине шкодљивим, па и отровним. Пљувака неких животиња у љутини је отровна. Па и мајке добро знаду, да им се млијeko умањује, па и мијења под утицајем разних душевних потреса; шта више послјије силног гњева њихово млијeko постаје отровно и проузрокује дјечи разне дигестивне неприлике.

Али од свију секреција најзнатнија је она суза, која подлијеже утицају разних осјећаја. Сузимо од жалости тако лако, као и од гњева, од весела, од љубави. Какав ли свијет осјећања изражава често пута и један такви бисер квасећи трепавице, или подајући низ њежне, ружичасте образе њеког симпатичног створења! Пошто су сузе најврџи израз осјећаја, оне улазе у најдубља срца, и као што капље воде дубе камење, тако и капље врелих суза много су пута умекшале и удубиле и најтврђе и најокрутније срце.

Познато је у тужним околностима, како се човјек нуждава суза. Трпећој души, болном срцу бива лакше само кад се топи у обиљној струји суза. А кад се у таквим околностима сузе изјалове, потресају читаву нервну систему, изазивају разне болести, липотимије, спазме, синкопе и т. д.

Осушење суза може доћи не само ушљед силне туге, већ и ушљед многих других осјећаја. Тако нам прича Hunter о себи самоме. „Отидох, вели, да сажалим једног славног умјетника због несреће, која му се је била догодила. Знао сам, да ће ме то ражалити силно. Али по несрећи касно примјетих, да сам био заборавио тога дана узети собом мараму. Немир, који осјетих ушљед немања те потребите ствари сваком, који плаче,

и страх да се не би заплакао, осушише у мени извор суза, тако да сам се просто стидио, што не плачем, нит сам се могао заплакати.“

То су у кратко главнији појави свезе утицаји духа на разне физиолошке функције и органе тијела. Као што је велик утицај духа на физиолошке функције, тако је велик и утицај на узрок многих болести и патолошких промјена, само што овдје не можемо се упуштати у потанкости.

Тако исто врло је важна и терапевтика тих патолошких промјена. Али то важно поглавље, тај скупочијени душевни букет пуштам да сплете који специјалист, како би га накитио миомирисним и живим душевним цвјетовима.

—**—

ВАСПИТАЊЕ У ИНГЛЕСКОЈ.

Као што се Инглези у многим и истичу својом ориџиналношћу мимо све друге изображене народе у Јевропи, тако су они одвојили од другијех и у начину васпитавања своје дјеце: док се готово у свијем другијем земљама као основ васпитања узимље општри зашт, дисциплина и постојани надзор од стране родитеља, учитеља и васпитатеља, у Инглеској младом човјеку даје се могућност, да живи слободно, више или мање по својој вољи уз погодбу, да не чини ништа, што не би доликовало добро васпитаном *младићу-центамлену*, и да *одговара својим факцијем дужностима*, а на ово се добро пази. На тај начин млади Инглез дисциплинише самог себе и рано се дигне на своје ноге; а код осталијех народа, у Јевропи, дијете се *води за ручицу* од како први пут крочи својом ножицом, па готово све до зрелијех година, за то ни у тијем годинама не умије да се дигне на своје ноге, да буде самосталан, да се узда у своју снагу, но се једнако обазире, не би ли му когод пружио руку, да му помогне, да се на њ ослони. Пошљедице оваквог васпитавања дивно је показао Гончаров у свом класичном роману „Обломов“ у јунаку истог имена. То су пошљедице, што се тиче самосталности и иницијаторства, а у другом обзиру није ништа боље. Не гледајући на сву пажњу од стране старијих, а они никад не могу бити довољно пажљиви, дијете ипак падне у погрешку, па последице и у гријех и у толико прије, што му се више брани,

и морално се све ниже и ниже спушта, те најпослије постане прави богаљ и наравствено, и умно, и физично, те није чудо, што је у овијем земљама друштво притисла нека мора, која пријети цивилизацији. Ако се не васпитају отворени неваљци, а оно се подњиве још опаснији ипокрити. Многи послје горког искуства тек, пошто се довољно настрада у животу, дозове се и постане *човјек*. Много су рећи свијетли изузеци. Система инглеског васпитања, на против, даје, уз све мане, повољније резултате, и ако би се, по појмовима, који владају у осталијем земљама, могло мислити, да би се том системом омладина само разуздала и покварила до мозга костију. Инглеска система васпитања најмање се стара, како ће свог васпитаника накљукати сваковрснијем знањима, док међу тим један рус, или нијемац, који је свршио само гимназију, много је богатији, што се знања тиче, од свог друга инглеза такође средњег образовања. Да се упознамо са том системом, завиримо мало у неке од средњих завода.

Херо, Итон и Регби броје се међу најбоље средње заводе другог реда, који одговарају у францеској лицејима. У њима се васпитава 700—1000 ученика од 13—17 година. Херо је приватни завод, који је основан на средства, које је жртвовало приватно лице; он има имање, које даје приход око 1.200 фуната стерлинга. Имањем управљају одборници, који се бирају између сеоске аристократије, и који имаду право уз то чинити важније измјене у заводу и бирати ректора. Али је главни покретач васпитне машине професорски збор. Осим предавања у заводу, они примају ученике на издржавање, и ако није ученика одвећ много, ови једу заједно са учитељем и његовом породицом; у противном случају ученици једу засебно под предеједништвом, да се тако изразимо, женскиња од учитељеве породице. У једној соби живе по два ученика; а старији имаду сваки за се собу; те при оваком уређењу ученик као да се налази у својој породици; а не као у осталој Јевропи што су ученици приморани живјети у пансионима, као у касарнама са свом строгошћу војничке дисциплине. Око Херо је свуда густа зелён; а пред кућом је пространа ливада, на којој се ученици играју крикета. Овдје омладина бави се на чистом ваздуху у пријатнијем забавама без особитог надзора. Овако васпитавање много корисније утиче како на здравље и ум, тако и на карактер и образовање дјете уопште, него ли васпитавање у загушљивом ваздуху јевропскијех завода, нарочито у пансионима. У Инглеској права људска и у дјецу се поштују: од ученика захтјевају

само да врше своју дужност: да редовно долазе на предавања, на припремање задатака, на објед, да у вече буду дома у одређено вријеме; а остали дио дана припада њима, и могу га употребити, како им је воља. Од ученика захтјева се само једно: да учи, а гдје и како — то се њему оставља. Ученици шетају по улицама, сврћу у трговине, иду изван вароши да се купају, возе се, ловe рибу, клизају се по леду, или траже гнијезда. Они по својој вољи употребљавају своје вријеме. своје новце; приређују за своје другове ужине; украшавају своје собе. Користећи се таквом самосталношћу и слободом, они и одговарају за њу: догађа се, да се њихово мало имање продаје за исплату њиховијех дугова.

Дјеца не уче више од 8 сати на дан, рачунајући у то и припремање задатка са репетиторима. Гимнастика, игре, а нарочито крикет заузимају највише времена. Ради овијех игара и тјеловјешбе уопште часови се три пут у недјељи дана свршују у 12 сати, само да што више стане времена за физично вјежбање. Заводи се такмаче између, себе чији ће се играчи, возари и т. д. највећма одликовати, те чешће се састају на таквијем забавама, да покажу своју вјештину и снагу. У Инглеској има много младића, који је честољубље упућено к истом, к чему и честољубље францезких атлета; они се хране на извјесни начин, избјегавају сувишности и у јелу и у пићу, и систематично развијају своје мишиће. Припремивши се овако, они иду на утркивање, веслање, игру крикета не само у оближње заводе, него и по цијелој Инглеској, па чак и у Америку, гдје је иста готова система васпитавања, као и у Инглеској. У овијем је њиховијем играма почетак удружења, покорности и дисциплине. Дјеца и младићи сачињавају друштво, које има своје законе и своје поглаваре. Главари, бројем обично 15, бирају се између бољих ученика старијих разреда. Они одржавају ред, приморавају непокорне, да се потчињавају правилима и уопште врше дужност надзорника, који су у другијем државама плаћени, државни чиновници; они не допуштају, да се чини какво насиље или неправда слабима; они мире завађене странке; они су посредници кад би се догодила каква непријатност између мањих ученика и трговчића, или сељака; они казне кривце. На овај начин ученици управљају ученицима, и сваки у своје вријеме постаје власник; те тако још у школи они се уче покоравати се законима и властима; виде корист од њих и не буне се против њих, нити их исмијавају, као францезки лицејисти и ученици разнијех колегија. Они разумију, да се слобода не да

замислити бех некијех обвеза и дужности и готови су покорити се свијем друштвенијем правилима и примити сва права и дужности грађанина. Осим ове заједничке, једнаке за све припреме, ученици се још и засебно припремају за будући грађански живот.

Старији ученици сачињавају „друштво препирака,“ гдје они претресају друштвена, политична и наравствена питања; ректор завода заузима у овом друштву мјесто почасног предсједника. Послије говора младијех бесједника, долази гласање и у кратко се сједница протоколише. Ово је у малом прави парламенат. Тројица старијих иченика издају преглед под називом „Трјумвират,“ а главни му је задатак, да се у друговима развије љубав према отаџбини. Овај је лист конзервативног правца и проповиједа инглеско-францески савез; говори о изборима и изборном праву; истина слог је прећерано узвишен, много је ту риторичнијех фраза, али не може се рећи, да нема смисла. Али што је најглавније, и чега, на жалост, не видимо код наше, српске, омладине, а то је побожност инглеске младежи. Уопште у Инглеској разлика међу животом дјетета и одраслог човјека није велика; школа и живот то су два степена једне исте љествице: један степен води ка другом. Инглески младић не излази, као францески, из затворене тамнице, њега не изненађује, не смућава нови живот у друштву. Он не само да је развијао свој ум, него је у исто вријеме изучавао и живот. Његови су појмови готови; од 20 година он већ има своја убјеђења односно политике и религије; његов је укус одређен, он се неће дуго премишљати: он зна, на што ће употребити своје способности. У сваком погледу инглеско је васпитање боље од францеског. То су и у францеској видјели, те су се почели угледати колико год на Инглеze. Инглеско васпитање боље припрема за живот, боље образује карактер. Оваква система васпитања даје наравствене и физичне борце са свима врлинама, али у исто вријеме и са свима манама такве системе. Једна од главнијех мана јест прећерано физично развиће на рачун интелектуалног. Код њих се свака игра свршава рањама и модрицама, и сваки види своју славу у томе, да равнодушно поднесе и једне и друге. Сваки дјетић у Инглеској постаје борац, *боксер*; песница је најобичније оружје у школи. *Бокс* — то је врста двобоја, који има своје законе. Сваки од бораца има по два свједока — дјевера, који им бришу лица, подмећу своје кељено, да сједну, да мало почину. Нападаји се понављају и трају по по сата. Главно је правило тући се, док се

можеш држати на ногама; при крају боја у бораца су око очију модрице, образи отечени, усне кржаве. У самом обучавању има такође доста насилног. Казне се ученици удвострученијем задатцима, отпуштањем у допуст, затвором, а и шибики су још на много мјеста у обичају. Довољно је да ученик три пута буде записан на табли, па да га шибикају. У свијем заводима ову дужност вршио је ректор. По правилима и старији ученици нијесу изузети од ове казне, али обично се овако казне мали и гдје који средњи. Чудновато је, да су сами ученици за шибики: прије 60 година у Чертехозу ученици, дознавши, да мјесто шибикања хоће да установе глобу, устали су против тога и викали су: „не треба глобити! живиле шибики!“ Наставници не држе ову казну за срамотну и налазе, да она развија стојичку тврдоћу. Млађи ученици морају бити слуге старијим, али овог обичаја све више и више нестаје у првобитном облику, али се у начелу још држи. Сваки старији ученик има по неколико млађих, који су га дужни слушати, поспремати његову собу, будити у одређено вријеме и т. д. Старији ученици поступају са својим слугама — ученицима врло окрутно: прије се догађало, да су их тако тукли, да по неколико дана не би у стању били примати учешће у играма и другијем пословима. У науци, као што се она тамо предаје, нема ништа занимљивог, те мало што и износе из школе: „све наше школско знање ограничава се грчким и латинским језиком“, кажу обично инглези, те послје сами попуњују своје образовање и знање. У пошљедње вријеме ову ману почели су и инглези увиђати и поправљати, али у главном остаје исто. У некијем заводима мјесто казне узимље се глоба од пет шилинга до једне лире; у некијем умне задаће, а понајчешће се употребљавају опомене од стране управитеља; на име казне не пуштају ученика из завода, а у крајњем случају отпуштају из завода привремено или на свагда. У Оксфорду ђаци не пјанче; универзитетски инспектори иду по вароши и траже ђаке по крчмама, гостионицама и другим мјестима. Ђаци обично иду у Лондон, или оближња села да се проведу; већином су врло морални; највећи је порок међу њима пјанство, па и овог сваким даном све више и више нестаје. Универзитетски течај траје три године. Инглески су универзитети налик на клубове знатне омладине. Многи богати очеви шаљу тамо своје синове с једином цијељи, да се упознаду са младићима одличнијих кућа; сиромашни и незнатнијих породица студенти постају просто слуге богаташких синова у нади,

да ће им они у своје пријеме помоћи у друштвеном животу и при ступању у службу. Уопште универзитетски обичаји иду на то, да се одрже сталешке разлике. У многијем колегијама бољи племићи имаду засебно храну, одијело друкчијег кроја и користе се разнијем привилегијама. Многи ђаци добијају на своје ситније забаве по 500 лира, а уз то имаду и кредит.

Сами инглези признају, да је њихова народна мана много тропити. Са помоћи, коју издаје парламенат за основне школе, издржава се само око 9000 школа, док на исту суму новаца у Француској у стању би били издржавати 25,000 школа, у којима би се учило до 1.500,000 дјеце. Виши заводи постоје само за богаташе и племиће, јер је издржавање у тијем заводима врло скупо (од 200—300 лира годишње.)

Н. Н.

ПАЛЕСТИНА ПОД ВЛАШЋУ ХРИШЋАНСКИЈЕХ
ИМПЕРАТОРА (Од 326—636.)

NACIONALNA
VI
BIBLIOTEKA
Треће изгнање Св. Кирила

(363 до 386 годне) EVIĆ

(Од Алфонза Кјуре. С рускога преводи М. Никифор.)

(Н а с т а в а к.)

За вријеме царовања Валентијанова аријанци опет задобију милост. Акакије Кесаријски, који је при Јовијану изјавио себе за православнога, опет пријеђе у аријанце и помоћу Евдокија Константинопољског постане свемоћан код императора. Али слава и весеље Акакијево није било дугога вијека. Чим је почео да води интриге противу својијех непријатеља полуаријанаца, који су га били оборили на Лампсакском сабору, одмах је умро од пријеке смрти. Валент је у то вријеме био заузет устанком Прокопијевим, и то је био узрок, те се аријанци нијесу смјели одважити ни на какво предузеће. Користећи се тијем временом Св. Кирило са Дијонисијем Лидским и још некијем приврженијем му епископима дошао је у Кесарију, и на упражњени престо поставио је једнога од својијех презвитера, по имену Филумена. Валент је постао побједитељем, и аријанство опет подиже главу.

Стари Кирилов непријатељ, Евсевије Елефтеријополски, који је по смрти Акакијевој постао вођа палестинских аријанаца, заједно са Скитополским епископом силом је ускочио у Кесарију и оћерао са престола епископског Филумена, а на његово мјесто поставио је старога Кирила, који је био његов друг. Кирило Јерусалимски са своје стране прегне да не уступа Кесарији, и ишћера из ње аријанског епископа. Жестока борба по ново се распали по цијелој Палестини. Св. Кирило користећи се тренутнијем надмоћијем, постави на спорни престо својега рођака Геласија, чувена са његове доброте, и познатога историка. У то исто вријеме изашао је указ од цара Валента, којим он изнова наређује, да се затворе и пошљу у заточење сви они епископи, које је некад Констанције затворио, а ослободио Јулијан. Не гледајући на сву упорну борбу, Св. Кирило принуђен је био, да и по трећи пут остави Јерусалим. Геласије већ је био из Кесарије ишћеран, а на његово мјесто Евтихије Елефтеријополски поставио је Евзоја, којег је једина заслуга та, што је изнова сабрао знамениту Кесаријску библиотеку, која је за вријеме пошљедних немира била растурена. У то вријеме и Дијонисија Лидскога послади су у заточење што је помагао Св. Кирилу. Изгнање Св. Кирила трајало је све, док је владао Валент, а за то вријеме много се што шта догодило у Палестини.

Сплетке и интриге аријанаца виде се у томе, што је значајан број православнијех становника из Александрије био прогнат у мједне рудокопе „Фено“ у јужном крају Палестине близу граница Аравије. Ово је мјесто познато са свога нездравога поднебља и тамо су се шиљали само убице, који су једва могли да проживе ту неколико мјесеца. У то вријеме били су прогнати једанаест египатских епископа, и више од стотине пустињака, у Диокесарију, коју је Гал некад сагорио, и коју су Јевреји изнова подигли. Изгнаници су овдје били подвргнути најстрожијем затвору, и једва да су им давали најпотребитије. Строго је било свакоме забрањено, да им не смије никакве помоћи или услуге учињети. Но преко свега тога управитељу града доказали су, да једна жена, по изгледу сиромашница, која није лишена срестава, сваку им вече доноси јело и служи им. Управитељ мислећи да ће то бити некаква православна мјештанка, и надајући се, да ће за то добити богати откуп, нареди да је затворе у тамницу. Но послје неколика сата он добије писмо од ње, са оваком садржином: „Шћер сам консула, била сам жена вишега лица од вас, и ако сам обучена сиромашки; при мојој жељи могла бих се обући и раскошно. Немој мислити,

да ћеш ме препанути пријетњама, ја имам још толико значаја, да ти могу лако стати на пут, да се дотакнеш мога имања“. То је била чувена Меланија, која је по смрти својега мужа оставила Рим и дошла у Јегипат, да посјети пустињаке. Она је за три дана хранила пет хиљада пустињака, који су били опкољени у својим горама војском Валентовом, а послје је пошла у Палестину за онијема од њих, који су били прогнати. Уплашени управитељ похитао је, да ју ослободи, и са понишношћу измолио је у ње опроштење. Прогнати Јегипатски епископи нијесу пропустили, да и из дубљине свога заточења укажу православљу велику услугу. Јерес Аполинаријева грозила је у то вријеме, да обухвати цио исток. Заточеници су послали Нитрискијем пустињацима побједоносно писмо, које је са свијем опровргавало Аполинаријеву јерес. Та посланица, коју су писали мученици за православље, имала је такав успјех противу јереси, да им је на њу Св. Василије Велики одговорио захвалнијем писмом.

У то вријеме војене буне узнемиравале су Палестину. Арапи, који су се скитали по сусједнијем пустињама, вазда су пљачкали безбрижне крајеве, и више пута чињели су страшне поплаве, опустошавајући све до саме унутрашњости Палестине. Валент је био принуђен да закључи мирни уговор са вођом снажнога племена фаранскијех арапа, него по смрти његовој његова жена удовица Мавија, обновила је војну, и у једном боју потукла је и разбила војску управитеља Палестинског, који је противу ње био изашао. Управитељ Палестине поште помоћи од управитеља Милиције источне. Началник милиције — народње војске — пође сам пред војском, и као за казну, зашто га је жена побједила, он остави управитеља са војском на страну, да буде само као очевидац. Бој се понови, Римљани су били побјеђени и побјегли су натраг. Војска Мавије пошла је за њима у поћеру, и да није управитељ војске прискочио у помоћ, те одбио навалу арапа, и тијем дао времена да милиција измакне на траг, би их арапи до ноге потукли. Такав успјех арапа био је предсказањем њиховог будућег успјеха. Много слављена њихова побједа у народнијем пјесмама приморала је Валента, да по ново тражи мира. Но Мавија није се шћела другојачије сагласити на мир, прије него поставе љезином племену за епископа сусједног пустињака Моисија, који се славио чудесима. Но пошто Моисије није хтио да буде посвећен епископом аријанским, то онда потребито је било за то наћи православног епископа, а пошто су сви били послати у зато-

ченије, то онда врло је могуће, да су се за то обратили к Диокесаријскијем заточеницима.

Због ове неуспјешне војне противу Арапа, може се мислити, да је она била узроком значајној промјени у државном уређењу Палестине, које је у овом времену произашло. До овога доба Палестина је сачињавала једну област, којој је било средиште власти и управе у Кесарији. При крају владе Валентијеве види се, да је Палестина без икаква видљивога узрока раздијељена на три дијела: на прву, другу и трећу Палестину. Та подјела, од прилике, произашла је узроком општег малаксавања империје, и доводи се у свезу са стањем, које је стотину година прије тога приморало Диоклицијана, те је даровао Римској држави два Августа и четири Тесара.

Нападаји непријатељски свакијем су се даном умножавали, и са свијех страна грозила је опасност царству. Вријеме опширнијех, великијех и одважнијех предузећа, која су са једном војном ослобођавала цијелу пограничну линију, што је показивало одличну црту старе Римске тактике, оно је већ било прошло; а сада за обрану границе налазили су, да је боље раздијелити војску на неколика одјелења са засебнијем заповједницима. Таквијем начином раздијељење Палестине показује само један дио општега мјеропредузећа, које је изгледало као преобразовање војне управе у царевини. У исто исто вријеме Кападокија, Малоазијатска Ликаонија, а мало доцније Еликија, Сирија, Финикија, Јепир, Витинија и Понт биле су раздијељене по на двије и три области. Главнијем градовима раздијељене Палестине постали су: Кесарија, Скитопол и Петра, а Јерусалим је међу њима заузео тек четврто мјесто.

Такво умаљавање као да је мало занимало Јерусалим; он је постао средиште сваке јереси. У унутрашњости Јерусалима присталице Арија, Македовија и Аполинарија жестоко су се гонили и отимали један од другога власт над светињама његовијем. Православни су се задржали само у оградама некијех манастира, из којих су се разносили гласови, који су смућавали јеретике својом изненадношћу и силом. Посјета Јерусалима Св. Евсевијем Самосацким у неколико је обадрила православне. Он, пошто га је цар Валент дигао са епископске столице, преобукао се у војничке хаљине, пролазио је проз Малу Азију, посјеђавајући свуда православне епископе и презвитере, и тако је постепено почео добијати значај вође православнијех.

Одмах послите смрти цара Валента, Св. Кирило се поврати у Јерусалим; него, пошто се повратио, њега су срели неприја-

тељски, не само јеретици, него и православни, који му нијесу могли опростити, е га је посветио за епископа Акакије Кесаријски, а са тим и његов савез који је он прије тога склопио био са полуаријанцима. Раздори и неслога у Јерусалиму дошли су до тога, да је идуће године Антиохијски сабор, забринут таквијем стањем града, послао Св. Григорија Ниског, да пође, да успостави мир. Оно што је затекао Св. Глигорије у Јерусалиму, није могло проћи, а да га јако не дирне и порази. Овдје су се налазиле све народности; могао си видјети обраћенога у хришћанство арапина, који је већ пануо у јерес Колиридијане или Антидикомаријанита, презвитера, монаха, пустињака и поклоника, који су дошли из Мале Азије, Месопотамије, Италије, Галије и Шотландије, да се поклоне гробу Господњем. Међу поклоницима из поменутијех мјеста историја тога времена сачувала нам је имена, као: Св. Трифилија Левкосијанског са својом мајком; Ђакона Сира, који је донио писма Св. Евсевију Верцељском, Св. Гавдента Бресцијанског, Св. Гавдензија, будућег епископа Новарског, Св. Филорома, друга Св. Василија; Петра Галатинског, Адолија Тарског, Флоренција, Илиодора, Олимпија, Порфирија будућег епископа Газског, Евагрија Пантијског и Св. Туривија Арсторгског, који је учинио крај Прискилијанској јереси у Шпанији. Овдје су се могли видјети и епископи из Персије, који су дошли у Јерусалим да се утврде у вјери, у виду предстојећи им гоњења. Али се у Јерусалиму налазило и људи, који су дошли да се само користе.

Италијански и Грчки трговци долазили су овамо да купују Енгалески балзам, Јерихонске датуле (урме), палестинску пшеницу, широке дашчице, од ситзимскога дрвета, познатога због своје глаткоће, танкоће и лакоће; за вина, из Газе и Аскалона, бисер и мирисе Индинске, који су се довозили Црвенијем морем преко Ајиле. Јевреји, преко сваке забране цареве, да не смију долазити у Јерусалим, провлачили су се кријући и оплакивали развалине свога храма, а у исто вријеме и да се обогате размјеном новаца; Сиријанци који су нудили разне освећене ствари, којима се у то вријеме много трговало, а најпослије велики број просјака, који су се ту окупљали са разнијех крајева, и који су са својом прошњом окружавали како поклонике, тако и ставовнике. Под утицајем толикога мноштва дошљака, Јерусалим се могао становништвом једначити са којим драго градом источним. У њему се појавио театар, мимичне преставе, опште бање, цирк, којег је још подигао Адријан, а уз ово, на жалост, и сви беспоредци развратнога живљења.

Без сваке сумње такав неочекивани изглед Јерусалима повргао је Св. Глигорија у жалосно изумљење; његова туга и жалост изразила се о томе у једном његовом горко написаном писму, које се сачувало и до нашега доба. Ово је писмо он писао једноме Кападокијскоме свештенику, у ком га је одвраћао да не посјеђава Јерусалим. Може бити, да на такво његово огорчење имао је утицаја његов неуспјех у Мисији, јер су православни, аријанци и аполинаријанци, коначно казали, да неће признати Св. Кирила. Исто тако била је неуспјешна мисија у томе послу и Меланије Старије, која се мучила да привуче на страну Кирилову Павлијане и Македонијане. Тај њезин неуспјех био је у неколико и због тога, што се она скоро пред тијем доселила у Јерусалим, и то пошто су се Диокесаријски заточници вратили натраг у Јегипат, а још и за то, што се била забавила радњом са Руфимом, који се не давно пред тијем к њој придружио, око подизања женског манастира и странопријемнога дома на Јелеонској гори.

Што није испало за руком Св. Глигорију Ниском, и што није могла успјети Меланија Старија, то је постигао сам Св. Кирило добивши на своју страну православне и македонијане. Овакијем начином Св. Кирило умири раздоре Јерусалимске тако, да је 381. год. могао поћи на сабор у Константинопољ, којег је сазвао цар Теодосије Велики. Кирило на тај сабор дошао је са Геласијем Кесаријским, Дионисијем Лидским, Манером Јерихонским, Прискијаном Севастијанским, Сатурнином Диоспољским, Јелијаном Јамнијанским, Руфом Никопољским и Авксентијем Аскалонским. И ако нам је непозната радња Кирилова на томе сабору, али тијем ништа мање ми можемо о њој предпостављати по одлукама истога сабора, који се одрекао утврдити споразум, који је већ био учињен између Мелетија и Павлина по поводу Антиохијског сабора, и предао је анатели вође аријанске: Акакија Кесаријског, Патрофила Скитопољског и Евтихија Елефтериопољског. Од овога времена историја је замучала о Св. Кирилу; зна се само то, да је мирно доживио своје дане у Јерусалиму, наджививши и други Константинопољски сабор, који је држан 383. год. и који је славно признао законитост његова изабрања на престол, његово православље и одали су му признање за његову упорну борбу, коју је водио противу аријанаца.

К пошљеднијем данима епископства Кирилова односи се укидање и потоњег знака независности Палестинске. Земљодјелско становништво њено, које се састојало од сиријанаца, јевреја, самарићана и арапа, занешено првијем успоменама о

својој независности, није се могло примирити са римском установом и начином, којим су земљедјелца притврђивали к земљи, коју је радио, и поткупивши војничке главаре, мијењали су по вољи газде и земљу. Кад би их газда земље гледао да судом задржи, онда би поткупљени главар са својијем војницима долазио у суд и застрашени судија морао би оправдати чипчију, а окривити газду земље. Таквome стању ствари учинио је случајно крај указ Теодосијев и Аркадијев, који је пријетио строгом казном свакоме, који би изашао на заштиту сељака — чипчије, а тако исто, и ономе газди земље, који би се усудио, да таквога бјегунца укрије и намјести на свом имању. Палестинске чипчије морале су се подчинити томе указу, али њихово незадовољство онажало се у честијем устанцима и немирима, и кад су се појавили персијанци и арапи, а они су их срели као осободиоце.

(Наставиће се.)

— 33 —

Ц В Ј Е Т Н И К   Д У Х О В Н И.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

(Наставиће се.)
CRNOJEVIĆ

Завист је туга и сажаљевање, што је наш ближњи срећан, и што успијева. (Св. Василије.)

„Зашто је онај човјек вазда невесео?“ — упитао је неко једнога философа. — „Због тога“ — одговори вјешти познавалац људи — што се догодила: њему несрећа, или његовome сусједу срећа.“

Завидљивац рачуна туђу срећу својом несрећом, а туђу несрећу својом срећом (Златоуст.)

Не тужи сирмах због своје сиротиње и сиромаштине толико, колико тужи и жали завидљивац због среће свога сусјода (Златоуст.)

Ђаво ђаволу не завиди, а човјек човјеку завиди и устаје противу њега, чега ни ђаво не рачи! Какво је, човјече, твоје оправдање или какво мораш имати опроштење? (Златоуст.)

Мнозина од нас плачу о несрећи ближњега, ама се не радују, кад му је у свему срећа.

Срећан је онај, који је себе васпитао у наравствености тако, да се може радовати срећи ближњега, па буди он и не имао од тога никакве користи.

1) О гордости (охолости) в. I бр.

Завидљивац тугује гледајући више од себе, — жали што нијесу њему равни; на равне себи — што нијесу нижи; на ниже — боји се да му равни не постану, или да га не превазиђу. (Филарет Арх. Черниг.)

Завист не допушта, да се човјек задовољи са онијем, што има: — пуца од јада за онијем, што нема (Фил. Ар. Черниговски).

Завидљивац држи за непријатеље и оне, који му ништа учињели нијесу.

Завист је највиша врста непријатељства, (Св. Василије Велики.)

Завист не може да трпи кад другога хвале, и због тога завист и хула — нераздвојени су (Протојереј Соколов.)

Завист је неправедна страст, јер узнемирује тишину добријех; а и праведна је, јер суши оне, који њу гаје (Св. Григорије Богослов.)

Завидљивац желећи погубити другога губи самога себе (Златоуст).

Завист је слична грињи, која ону исту хаљину изије, у којој се и укути. (Св. Димитрије Ростовски.)

Као што говоре да аспида, рађајући се, прогризе утробу, из које се рађа, тако и завист сатире ону душу, у којој станује. (Св. Вас. Велики.)

Као што рђа једе гвожђе, тако и завист једе ону душу, у којој живи. (Св. Вас. Велики.)

Завист је болест, која је почетак вјечнога страдања.

Ко има завист, тај има са њом и ђавола (Св. Исак Сирин.)

Завист је коријен убиства (Златоуст).

Завидљивац није ни за небо пристао, јер и тамо има разлика: „ина слава солци, ина лунџ, ина звездамъ, а па се не би радовао, него би још тровао блаженство дружијех (Протојереј Толмачев.)

Завист је кћи охолости; утучи дој мајку, и кћи јој је убјена (Блажени Августин.)

О Пјанству

Не презири вино, него презири пјанство (Златоуст.)

Није вино зло, но је зло злоупотребити га (Златоуст.)

Вино је Божије дјело, а пјанство — ђавоље (Златоуст.)

Вино не чини пјанство, а неузддржљивост. (Златоуст.)

Није вино криво, а крив је онај, који нема мјере у вину.

Није забрањено пити, него опијати се.

Ако је човјек кад под влашћу ђавољом, то онда је, кад је пјан.

Нико тако није драг и мио ђаволу, као онај, који се пјани, јер га нико боље не слуша од пјанице (Св. Тихан Задонски.)

Што тријезан неће учињети, то пјан чини (Св. Тих. Задонски.)

Пјанство је мајка свију стиднијех дјела, сестра љубострашћа, и рушидом пјеломудрија (Блажени Августин.)

Кад пјаницом управља вино, сличава себе упрегнутом коњу без узде (Св. Василије Велики.)

Пјаница није достојан живјети у друштву људи; њега би требало намјестити међу животињама и ишћерати из друштва људи. (Св. Василије Велики.)

И животиња не пије више од потребе; не долази у стање, да не може ходити; не пада на земљу; не удара собом о земљу; не губи пута, пошто се напије; а све то бива са пјаницом.

И ко се неће гнушати онога порока, који понижава човјека ниже животиње?

Божија Ријеч шиље љенивца к мраву, да се научи трудољубију; а пјаницу треба послати к животињи, да га научи уздржљивости. (Протојереј Толмачев.)

Пјанице шта су друго, до незнабошки идоли? — Очи пмутъ и не узрятъ, уши имутъ и не услышатъ (пс. 113, 13, 14) (Св. Василије Велики).

Пјанице, гледајући су оба ока, не види ни оно, што му је пред ногама. Дим гони челе на поље из улишта, а неумјерено пиће вина гони душевни дар (Св. Василије Велики)

Пјаница није способан ни за што, осим ада.

Пјаницу не пуштају ни у отмјен дом, а камо ли у царство небесно. Не употребљавај без мјере не само вина, него, ако је могуће, ни воде.

(Наставиће се.)

***

Извјештај о основним школама црногорским у школ. години 1893—4.

(Саопштва се у изводу).

Ревизор: Зарија Радичевић, учитељ у Подгорици.

1. Брскутска школа.

Испит је држан 19 Јуна и трајао је $6\frac{1}{2}$ сати. У почетку школске године дјеце је уписано у:

I. раз.	15.	изашло на испит у	11.
II. "	39.	" "	37.
III. "	2.	" "	2.
IV. "	3.	" "	3.

Остала, која нијесу испиту присуствовала, премјештена су у друге школе због преселења својих породица. — Ниједно не повторава.

Успјех показан о испиту:

	I р.	II.	III.	IV.
Из закона божијег:	одлично	одлично	одлично	одлично
" срп. језика:	врло добро	врло добро	одлично	одлично
" сл. језика:	—	одлично	одлично	врло добро
" рачуна:	врло добро	одлично	врло добро	врло добро
" геометрије:	—	—	врло добро	врло добро
" земљописа:	врло добро	одлично	одлично	врло добро
" срп. историје:	—	одлично	врло добро	врло добро
" позн. природе:	—	врло добро	одлично	врло добро
" физ. у IV. раз.:	—	—	—	врло добро
" поз. чов. тиј.:	врло добро	врло добро	одлично	одлично
" краснописа:	добро	одлично	врло добро	врло добро
" цртања:	одлично	одлично	врло добро	врло добро
" пјевзања:	добро	врло добро	врло добро	врло добро
" гимнастике:	врло добро	одлично	одлично	одлично
" чистоће	врло добро	врло добро	врло добро	врло добро
" дисциплине	врло добро	одлично	одлично	одлично

Према наставном плану скоро сви предмети су обрађени, осим у I-ом разреду о Св. Сави, у II-ом разреду из вјеро-науке изостало нешто мало при крају; у IV-ом разреду због болести ученика није могао обрадити све по наставном плану.

Укупни годишњи успјех постигнут у :

I. разреду	врло добро
II. "	скоро одлично
III. "	скоро одлично
IV. "	врло добро.

Ушљед школске поправке рад је доцкан отпочет, 8-ог Новембра; а у просијеку рађено је 7 сати дневно, а преко све шк. године рађено је 147 дана. Ни један пут учитељ није остављао саму дјецу у школи.

Два родитељска скупа је држао: први на *Светог Саву*, на којем је говорено о значају самог дана, а други о *Тројичину дне*, на ком је говорено о понашању народа спреам школе. Дјеца су извођена у околину 5 пута, којом приликом су се занимала: земљописом, срп. историјом и природописом. Посеђавање школе од стране ученика било је уредно; она пак дјеца која нијесу уредно посеђавала школу — изостајала су због болести и велике зиме.

У овој школи ради један учитељ, постављен за привременог учитеља 1891 године; а за сталног послје је годину дана. О способности његовој није сумњати, само се препоручује, да се у будуће не прима онога, што је на штету школској настави (т. ј. могао је да не прима два ученика у III. раз. а три у IV.). Владанье и дрисање, како у школи, тако и извањ ње *са свијем је уредно*; према томе у месту врло га поштују. Према броју ученика, а држећи четири разреда, учитељ је особити труд улагао. Осим учитељске дужности, другога занимања неће.

Погрешке у настави мале су, само се учитељу препоручује, да при питањима буде умјеренији, и да дјеци даје времена размислити о задатом питању. Највишу је пажњу обратио на други разред, у коме му све и похвале заслужно бјеше. У II-ом и III-ћем разреду предавање и учење било је: очигледно, разумљиво и занимљиво; дочим у I-ом и IV-ом разреду настава је могла бити од више васпитне вриједности. — Ни на чему нијесам могао примјетити, да учитељ није пазно на образовање честитих и ваљаних карактера код повјерене му младежи, али држим, да су у овоме мјеродавнији родитељи, пошто све оно раде дјеца — што виде од оца. — Казне су биле умјерене, понајвише је кажњавао дјецу због несташлука; ударања по глави, скубења за косу и уши није било.

Учигељ је посеђавао школу *уредно*; узрок је томе, што је фамилијаран и што му је стан у самом шк. здању. Ушљед болести осуствовао је од школе 21 дан и то пред сами испит. Кад се гођ свршавало богослужење, цркву је посеђавао уредно.

Протоколи: дневни и годишњи — *уредни*; од коресподенције, шк. љетописе и инвентар од свијух школских ствари вођени су уредно; али је то све на табацима просте карте и ако се не узму протоколи с тврдијем корицама, у које би требало све ово преписати, јер овако не вриједе и неће дуго-трајни бити.

Због побрке, која бјеше у протоколу прихода, нијесам могао ревидирати га, јер се не знаваше чисти број домова, па према томе ни чист приход. Због поправке школске мјесни назорник не бјеше још свео сав расход, који је учињен ове године, јер у поправци ове школе није пома-

гала сва капетанија, до само неки днo, због чега ни протокол расхода није прегледан, ни потписат.

Школско је здање ове године поправљено, и може се рећи, да је доста добро. Учионица има 128·1 куб. метра, од којих на сваког ученика долазаше да може чиста ваздуха удисати по 2·37 куб. метра. У присуству мјесних школских власти прописано је, да се поправи до 15. Августа: учионица да се бијели и да се споља сва школа окарта, због тога што овако много влага продире, да се стакла, која недостају на прозорима, направе, да се један повелики нужник озида, и да се иза рана дрва за огријев принесу.

Од учила нема ова школа ништа осим карте Црне Горе. Башче нема, а не може ју ни имати.

Кад се узме у обзир, како је ово мјесто студено, то је школа морала и велике незгоде трпјети: удаљеност ђачких станова, поправка школе у почетку шк. године, кад устане ријека, која је под самом школом — све је ово на сметњу школском напретку и све се мора у обзир узети у оправдању овога учитеља.

Капетан овога племена, Вељо Грујић, вршио је своју дужност *уредно*. Мјесни је шк. назорник командир поп Никола Симовић, који је вршио ову почасну дужност на спрам школе — *одлично*. У колико се је могло увиђати, рађено је од свију дотичних лица према „шк. закону.“

Од акта послало се гл. шк. назорнику: копија „испитног извјештаја,“ писанке, пртанке и све писмене задатке; копија са инвентара од школских ствари и копија школског летописа.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
Опште примјерке реизборове.

Испиту су присутни били: Г. Г. ком. поп Никола Симовић, који је у исто вријеме и мјесни шк. назорник, капетан Вељо Грујић, мјесни парох, сви официри, кметови и много других ређана Брчколине брекутске.

Прије неколико година добровољно у овој школи обучавао је дјецу за неко вријеме мјесни парох, г. Дим. Симовић. Од потоњег рата држава је плаћала учитељу ове школе за ове потоње двије године дана. Ово је помјесна школа, која је премјештена из Братоножића (с Пељева бријега.) —

Још једну годину, па ће се опет премјестити у Братоножиће; и пошто се премјести, требало би, да гл. школска власт строго нареди, да се ово здање што боље пазн и чува, пошто је ове године поправљено и у доста лијепи начин уређено.

Народ се добровољно одазива школској дужности, и сваки, који је у стању и мало био драговољно је слао своје дијете у школу. Учитељ је улагао велики труд, који при испиту у разредима није једнак био, а то је за то, што ученици I-ога разреда бјеху доста ситни, а ученици IV-ога разреда боловали су скоро цијелога пролећа; али је главни узрок — није му требало примати онако мали број ученика у III-ћем и IV-ом разреду.

По способности његовој, кад би се овај учитељ премјестио ће ближе својој кући, надати се да би бољи успјех постизавао, а то је, кад би се премјестио у Бјелопавлиће; ако пак тај премјештај не би могао добити, други и не тражи.

Мјесни шк. надзорник, да би боље одговорио својој почасној дужности, особито се старао о напретку ове школе, због чега заслужује признање и похвалу.

Због непажње писара капетановог у протоколу се прихода увукла једна крупна погрешка, која се не могла поправити, јер писар бјеше у планини. Главари жељаху, да им се школа не премјешћа наводећи, да се вазда може уписати у њој добровољно од 50—60 ученика. Ради прегледавања њихових протокола казали су ми кап. и мјес. надзорник, да ће ми их оставити у Лијевој ријеци, које нијесу учинили, због чега су остали непрегледани.

2.) Љеворјечка Школа. (У Лопате)

Испит је држан 21 Јуна и трајао је 9. сати. Школа је од 4 разреда. У почетку школске године уписано је деце у:

I. раз.	10	изишло на испит у	1. 10.
II. "	25	" " " "	II. 24.
III. "	4	" " " "	III. 4.
IV. "	25	" " " "	IV. 24.

Два су са пресељењем породице у друге школе премјештени.

Успјех показан о испиту:

	I р.	II.	III.	IV.
Из закона божијег:	врло добро	одлично	одлично	одлично
" срп. језика:	скоро одлич.	ск. одлично	ск. одлично	ск. одлично
" сл. језика:	—	одлично	одлично	врло добро
" рачуна:	врло добро	врло добро	врло добро	врло добро
" геометрије:	—	—	добро	врло добро
" земљописа:	врло добро	врло добро	врло добро	врло добро
" срп. историје:	—	одлично	одлично	одлично
" позн. природе:	—	одлично	одлично	одлично
" физ. у IV разр:	—	—	—	одлично
" позн. чов. тијела:	врло добро	одлично	одлично	одлично
" краснописа:	врло добро	врло добро	врло добро	врло добро
" цртања:	врло добро	врло добро	врло добро	врло добро
" пјевања:	добро	добро	врло добро	врло добро
" гимнастике:	врло добро	врло добро	одлично	одлично
" чистоће:	врло добро	врло добро	врло добро	врло добро
" дисциплина:	одлично	одлично	одлично	врло добро

У овој школи предмети су обрађени у довољном обиму, благодаревћи великом и неуморном труду учитељевом, којег је ове године улагао.

Укупни годишњи успјех постигнут у:

I. разреду	више но врло добар.
II. "	више но врло добар.
III. "	више но врло добар.
IV. "	више но врло добар.

Рад је отпочет 11 октобра; а у просијску рађено је преко све школске године 6 $\frac{1}{2}$ сати дневно.

У цијелом годишњем течају рађено је 180 дена.

Учитељ ни једнога дана саму ћену није остављао.

Због велике удаљености станова, учитељу ове школе није могуће било држати родитељске скупове, пошто ни једна четвртина ђачких родитеља не би му се могла окупити.

Учитељ је два пута изводно бјецу у околину, гдје су се занимали земљописом и прородописом.

Ученици су врло редовно посеђавали школу, што се види из дневног протокола. У овој школи ради један учитељ, који је постављен за привременог учитеља 1874 год.; а за сталног — 1875 год. Учитељ ове школе особиту вољу и љубав указује према школи, а то је показао и својим дугим радом у овој дужности. Великим трудом показао је ове године доста добру способност у сва IV разреда. Владање овог учитеља заслужује похвалу, а народ га јако поштује и уважава. Трудољубље му је одлично.

Осим учитељске дужности друге нема. Послије основна четири разреда свршио је три разреда биоградске богословије.

Погрешака у настави нијесам много примјетио. У питањима је учитељ умјерен. Много испред дјеце шета, што у дјецу проузрокује расијаност. Предавање и учење било му је очигледно и разумљиво у сва четири разреда. Овај учитељ дошљедан је своје дужности, јако на свој карактер пазити, да себе не изложи ономе, што би на штету повјерене му младежи било; с' тога закључујем, да је и ученике у томе упућивао; а ни по чему примјетити нијесам могао, да је учитељ ово занемарио. — Учитељ је кажњавао своје ученике највише за несташлук. Ударао их није по глави, нити их је за косу и за уши скубао; највише је пажњу обратио да међу дјецом развије братску љубав. Учитељ је фамилијаран човјек, стан му је у самом школском здању, што му је много допринијело, те је овакв наставни успјех постигао. Посеђивао је школу уредно; али на позив окружног суда морао је поћи на Андријевицу, ушљед чега је 5 дана осуствовао; а и цркву је посеђивао уредно.

Протоколи: како дневни, тако и годишњи — сасвијем уредни. Од кореспонденције, школски љетопис, инвентар од школских ствари нађени су на табацима просте карте, — протоколи од прихода и расхода сасвијем уредни.

У протоколу прихода нађено је да се за ову годину узело школарине фиор. 49·15 новч.; а у протоколу расхода нађено је да се за ову годину утрошило фиорина 65·75 новч. Дакле, више је утрошено фиорина 16·60 новч.

О школском здању није потреба говорити; оно, ако се не поправи, или изнова не направи, ту идуће године школе бити не може. Мјерити је нијесам имао рашта, пошто се мора на ново преправљати. У присуству капетана, командира, два свештеника, учитеља, мјесног назорника и још неколико других лица говорено је о поправци школе, за које и сами увиђаху да је потреба.

Учила за наставу ова школа има, што ријетко која селска школа. Она су ове године купљена и са свијем су нова. Школа башче нема — истина, да од источне стране има нешто земље, али за башчу употребити се не може.

Осим других непогода, кад је год рђаво вријеме било, учитељ је вазда у страху био, да под гомилом крова једног дана с дјецом, или једне ноћи не осване.

Капетан је овог племена Богдан Поповић; вршио је дужност према школи добро. Мјесни шк. надзорник је Драгић, који је постављен ове године мјесеца Априла на ову почасну дужност. Његов рад нијесам могао оцијенити, али се виђаше да лијепу вољу и љубав према школи указује. Од

стране свију дотични лица рађено је према школском закону доста добро. Учитељ није могао више, но што је.

Од акта послало се гл. шк. надзорнику: копија „испитног извјештаја.“ писанке, цртанке и сви писмени задатци; копија са инвентара и копија школског љетописа; списак од спомоћнијех књига, којима се учитељ служио.

Опште примједбе ревизорове.

На испиту су били: г. г. командир љеворјечки и командир брскутски, капетан овога племена, учитељ брскутски и мјесни шк. надзорник, два пароха овога племена и још неколико сељана.

У 33 тачки навео сам о школском здању, те у споразуму са именованим лицима увиђело се, да у оваквој школи идуће године не може се радити. Они су сами предложили, да или ову школу поправе, или другу наново да направе. Но пошто смо увиђели, да сходнијег мјеста нема — осим на једној земљи, коју има мјесни надзорник, преко ријеке исто према овој школи; но пошто се та земља тако скупо платити не може, то смо учињели, да се на темељу исте школе ограда ново здање, или да се ово поправи.

Ако би градили на ново школу, казао сам им, да без плана нипошто не почињу; ако би пак ово поправљали, то се друго учинити не може, до само ради свјетлости, које ова школа мало има: треба макнути тријем, који је са јужне стране, и стрехе на крову да су мање, јер на овај начин школа свјетлости не би имала довољно.

Ако ли од ова два начина не би ни једног било, то за идућу годину, у колико се виђети може, школе бити не може. У колико сам примјетити могао, народ овога племена до мртве зиме једва би је тек могао поправити, пошто је здање са свијем напуштено.

Мишљења сам, да би добро било, да се књ. главно школско надзорништво постара, да што прије издаде наредбу главарима овог племена, да се о реченој школи постарају што прије, како не би идуће године школа затворена им била.

3. Колашинска школа. (Колашин.)

Испит је држан 22 и 23 Јуна и трајао је 15 сати.

Школа је од четири разреда. У почетку школске године уписано је дјецe у:

I. р. 63:	изашло на испит у	I. 60.
II. " 46:	" " " "	II. 42.
III. " 36:	" " " "	III. 33.
IV. " 24:	" " " "	IV. 24.

Она дјеца, која нијесу испиту присутна била, нека због болести напустила школу, а нека пресељена у друге школе. У I-вом разреду понављају 6 ученика, у II-гом 2 ученика, у III-ћем и IV-ом не понавља ниједан.

Успјех показан о испиту:

	I. р.	II.	III.	IV.
Из закона божијег:	одлично	одлично	одлично	одлично
" српског језика:	одлично	одлично	одлично	одлично
" словен. језика:	—	одлично	одлично	одлично
" рачуна:	одлично	одлично	одлично	одлично

„ геометрије:	—	—	одлично	одлично
„ земљописа:	одлично	одлично	одлично	одлично
„ ерип. историје:	—	скоро одлично	одлично	одлично
„ позн. природе:	одлично	одлично	одлично	одлично
„ физ. у IV разреду:	—	—	—	врло добро
„ позн. чов. тијела:	врло добро	одлично	одлично	одлично
„ краснописа:	врло добро	врло добро	одлично	ск. одлично
„ цртања:	врло добро	врло добро	ск. одлично	ск. одлично
„ пјевања:	врло добро	врло добро	врло добро	врло добро
„ чистоће:	одлично	одлично	одлично	одлично
„ дисциплина:	одлично	одлично	одлично	одлично
„ гимнастике:	одлично	одлично	одлично	одлично

У сва четири разреда обрађени су предмети у довољном обиму према наставном плану.

Укупни годишњи годишњи успјех постигнут у:

I. разред скоро одлично.

II. „ одлично.

III. „ одлично.

IV. „ одлично.

Рад је отпочет првог Октобра; у просјеку рађено је 5 сати дневно, а преко све године рађено је у овој школи 156 дана.

Учитељ првог и другог разреда по дозволи гл. школског надзорника ишао је у Божићу кући. Сама дјеца нијесу остављана ни један дан. Учитељи су држали два родитељска скупа: први у почетку школске године, и на њему говориле: о редовном поповећању школе, о родитељима као главним чињеницама за домаће васпитање; а други пут о Савин-дне, на којему је говорено, о значају самог дана.

Дјеца су неколико пути извађана на оближња брдашца, а даље само двапут ради упознавања и проучавања земљописа.

Ученици су доста неуредно посеђавали школу не ради тога што нијесу хтјели, већ ради велике зиме, која овђе може бити — ради болести и других непогода.

Управљајући учитељ вршио је дужност *уредно*. Учитељи дотичних разреда I-ог и II-ог разреда постављен је за привременог учитеља 1886 год., а за сталног 1887 године; а III-ћег и IV разреда постављен за привременог учитеља 1888 год., а за сталног 1889 године.

По раду и успјеху цијенећи оба учитеља држим, да се нећу огријешити, ако речем да је способност објема одлична. Обојица су предавали и у млађем и у старијим разредима. Владање и држање ових учитеља, како у школи тако и изван школе је примјерно, ушљед чега их народ јако поштоваше; а трудољубље им је одлично. — Осим учитељске дужности другог занимања немају.

Учитељ I-ог и II-ог разреда осим основне школе свршио је четири гимназијална разреда на Цетињу; а учитељ III-ћег и IV-ог разреда свршио је богословско-учитељску школу у Призрену.

Погрешака у настави нијесам могао примјетити до само учитељу III-ћег и IV-ог разреда ученици јако брзаху; но држим, да су то пошљедице његових претшаственика, а он се није потрудио да их отклони, а у млађим разредима тога не бјеше. У њиховој настави немаше ничега, што похвале није заслужно. Предавање им је у свима разредима било очигледно, васпитно

и занимљиво. Оба учитеља пазећи на себе и на свој карактер, тако су настојавали, да се то развија и код повјерене им младежи; а то се могло опазити код старије дјеце у сва четири разреда. Њихове су казне биле умјерене, а кажњавали су своје ученике понајвише због несташлука. Ударања по глави, скубења за уши и косу није било. — Учитељске станове плаћала је општина и учитељу старијих разреда породица је до пред испит била са њиме; а учитељ млађих разреда држао је једну собу, у којој је сам становао и хранио се. Учитељ старијих разреда није ни један дан изостао; а учитељ млађих разреда осустворао је 4 дана по дозволи гл. школ. надзорништва. За вријеме његовог бављења заступао га је свештеник Новица Симић -- цркву су посјещавали уредно.

Протоколи, како дневни, тако годишњи, од кореспонденције, школски љетопис, инвентар од школских ствари нађено је све уредно, али на табацима просте карте. Протоколи прихода и расхода врло су уредни.

У протоколу прихода нађено је, да се узело за ову годину из обје капетаније фиорина 256·37 новч., а у протоколу расхода, расходовано је 210·41 новч. Остало је при мјест. надзорнику фиор. 45·96 новч., што је претекло преко расхода.

Школеко је здаће са свијем рђаво. Учионица I-ог и II-ог разреда има 134 куб. метра, на појединог ученика долази да чиста ваздуха удише по (један и тридесет и три стотих) 1·33 куб. метра, а учионица III-ег и IV-ог разреда има 98 куб. метра, на сваког ученика долази да чиста ваздуха удише по 1·7 куб. метра.

За велики број дјеце, који се може у овој школи уписати, није се могло што прописати, ако не би на ново школу градили. Записао сам у протоколима школским, да се у I-ом и II-ом разреду не смије више уписати од 60 ученика, а у III-ем и IV-ом од 40 ученика т. ј. ако идуће године буде служила иста школа.

Од учила ова школа има: мапу Европе, Глобус Црне Горе, глобус, оригинал од пртанка и кутију геометриских тијела. Сва су учила у добром стању, осим мапе Црне Горе. Као све што је у овој школи неуредно, тако и башче не може имати, док се на ново школа не ограда. Због велике тјескобе самих учионица није имада школа доста банкова. Удаљеност ђачких станова, велика зима, која може овдје бити, узрок су непогодама ове школе, које се морају у обзир узети у оправдању учитеља.

Заступник је капетана у овоме мјесту Шпиро Вујисић, који је вршио дужност сирам школе одлично, и Мујо Влаховић, одазивао се према истој одлично.

Мјесни је надзорник исти заступник капетана Шпиро Вујисић, који је вршио ову почасну дужност одлично. Оно, што се је могло постићи, рађено је све како треба према школском закону од стране свију дотичних лица. —

Од агта шаље се књаж. главном школском надзорништву: копија испитног извјештаја, писанке и пртанке и сви писмени задатци; копија са инвентара школских ствари и копија школског љетописа.

Учитељи су своје ствари и књиге спаковали били, списак од књига не бјеху написали нити су ми га дали.

Опште примједбе ревизорове.

На испиту су присутни били Г. Г. Бригадир, заступник капетана, који је у исто вријеме и мјесни школски надзорник, мјесни парох, командир

артиљерије и командир пјешадиски уз приличан број грађана и сељана из околине.

Оба учитеља су људи свјесни позива учитељског; својим трудом постигли су особити успјех у школској настави; а својим понашањем оставили су лијепо име у народу ове вароши и њене околине.

Школа није удешена да може ова варош и њена околина шиљати своју дјецу у њу, због тога што је мала за оволики огромни број дјеце, који из околине у њу долази. Народ сам увиђа, да није удесна и да је потреба; или друго какво здање купити, или изнова га озидати. Због овога задржао сам се скоро два дана, док је мјесни школски назорник окупио племенске старешине на договор, да учине вијећу о новом потребитом школском здању.

Јунија 30 договарали су се о реченој школи и сви су једног мишљења, да је потреба школу градити, или куповати какво повише здање. Они навођаху разлоге, кад би им допустила највиша школска власт купити једну кућу, која би народу од велике олакшице била

Они су ме повели у ту кућу, да је видим; но, мени се није допала за школу, с' тога сам им дао моје мишљење, да за школу — њен развитак и њен напредак много би удесније било градити ново здање и то на неко старо гробље које је на југо-западној страни ове вароши. На другом каквом мјесту изван вароши не смије се због велике студи удаљити.

Ово пак куповно здање по самом мјесту и по низини грађевине, што се не би још подизало и прозори повишавали није за школу удешено. Но они осташе при свом мишљењу, да би им корисније било купити ту кућу, — замолили су ме, да ову њихову мисао и жељу у мом извјештају доставим највишој школској власти, што сам и чинио; али сам им на скупу казао, да ће им се тешко дозволити.

Добро би било, да што скорије у обзир узме књаж. школска власт и да што прије о овоме пошаље упуство властима овог племена, како би се према истоме управљали. Кад не би ово племе за идућу школску годину направило другу школу, то у интересу школског напретка, мишљења сам, да би добро било отворити направљену школу у Преобрђе и четврти разред у м. морачки, како би мањи број у ову школу долазио.

Особито ми се допало, што овај народ драговољно одазива се школској дужности и што родитељи добровољно шаљу своју дјецу у школу. Но, и на овакву добру вољу овога народа — било је на штету нашег подмладка зато што се у малом простору трпа оволики број дјеце. Имао сам прилику чути од родитеља њихових, да су им дјеца болесна била цијелог пролећа, да се дјеца жале: како их боле прса, како им из носа тече крв, што је држим, последица од нечиста ваздуха, којег су дјеца течајем школске године удисала. Узроком овога, дало ми се повода те сам написао у дневним протоколима ове примједбе: да учитељ I-ог и II-ог разреда не смије идуће школске године више од 60 ученика уписати; а учитељу III-ег и IV-ог разреда да не смије више од 40 ученика уписати, ако им и у будуће ова школа буде.

4.) Школа у Пољима.

Испит је држан 25 Јуна и трајао је 6½ сати.

Школа је од три разреда.

У почетку школске године уписано је дјеце у :

I. р.	17	изашло	на	испит	у	I. р.	17
II. "	22	"	"	"	"	II. "	21
III. "	18	"	"	"	"	III. "	18

Један због велике сиромаштине ослобођен школе; — У свијема разредима нема их, који понављају.

Успјех показан о испиту :

	I. р.	II.	III.
Из закона божијег :	врло добро	скоро одлично	ск. одлично
" срп. језика :	врло добро	врло добро	врло добро
" сл. језика :	—	врло добро	одлично
" рачуна :	врло добро	одлично	ск. одлично
" геометрије :	—	—	одлично
" земљописа :	врло добро	скоро одлично	ск. одлично
" срп. историје :	—	врло добро	одлично
" позн. природе :	—	врло добро	врло добро
" позн. чов. тијела :	врло добро	врло добро	врло добро
" красноречја :	врло добро	врло добро	врло добро
" цртања :	врло добро	врло добро	врло добро
" пјевања :	врло добро	врло добро	врло добро
" гимнастике :	врло добро	врло добро	одлично
" чистоће :	врло добро	врло добро	одлично
" дисциплина :	врло добро	одлично	одлично

Предмети су сви обрађени у довољном обиму према наставном плану; но учитељ није могао све градиво — свршено повторити, томе је узрок његов полазак на Цетинје, по одобрењу Др. Надзорништва, а на позив министарства унутрашњих дјела, ушлеђ чега је више дана осуествовао. Укупни годишњи успјех постигнут у :

- I. разреду врло добро
 II. " врло добро
 III. " више но врло добро

Рад је отпочет 8 Октобра; а у просијеку рађено је дневно 5 сати. Већином је рађено и у четвртак узроком даљине ђачких станова и непогодних времена. Преко све године рађено у овој школи 173 дана. Саму дјецу учитељ у школи није остављао.

Држана су два родитељска скупа, први почетком школске године, на ком је говорено о уредном шиљању дјеце у школу и о прибављању потребног им материјала; а други о св. Сави, на ком је учитељ говорио о чистоћи.

Даље из околине школске дјеца нијесу извођена, јер облачно вријеме није им допуштало изаћи на који оближњи врх. Ученици су неуредно посеђавали школу, томе је узрок: болест, сиромаштво, даљина ђачких станова и непогодна времена. У овој школи ради један учитељ — који је постављен за привременог 1886 године; а за сталног декрета добијао није узроком учитељских испита за оспособљење. Способност је овога учитеља врло добра; али примјетно сам, да би способнији био предавати у старијим, него у млађим разредима. Владање и држање како у школи, тако и изван ње — примјерно је. — Узроком неког спора у племену неки негодоваху, али због његова владања јако га сви поштоваху. Трудио се је врло добро.

Осим учитељске дужности друге нема. Свршио је основну школу и четири гимназијална разреда на Цетињу.

Погрешака у настави немаше, до препоручује му се, да ученике I-ога разреда мало више вјежба у писању на табли, и боље растварање реченица на ријечи, слогове, гласове — и обратно.

У настави дотичног учитеља: граматика у II-гом и III-ћем разреду, рачун у свијема разредима и геометрија у III-ћем разреду заслужује похвалу.

Предавање и учење му је одмјерно и распоређено према схваћању ученика, те је при томе било очигледно, разумљиво и занимљиво. Ученици се нимало не ослањаху на правила, него из примјера сами правила извођаху, по чему се виђаше, да су навикнута правилном мишљењу и расуђивању.

Као год што је на свој карактер пазио, тако је и код дјецe настојавао, што сам могао опазити на ученицима старијих разреда. Казна су код овог учитеља сасвијем мале биле, а ударања по глави, скубења за уши и косу није било. Становао је у школском здању, а трошио је у крчми која је близу школе. —

До 19-ог Маја учитељ је уредно посеђивао школу; а од тог дана до 3-ћег Јуна т. ј. 16 дана учитељ је осуствовао по одобрењу гл. шк. надзорништва, а на позив министарства унутр. дјела.

Протоколи: дневни и годишњи, од кореспонденције, шк. љетопис, инвентар шк. ствари; протоколи од прихода и расхода налазе се у потпуном реду. У протоколу прихода нађено је да се ове године узело флор. 81 и 26 новч. У протоколу расхода није се могао тачан рачун извести, пошто се мјесни назорник не налазише у мјесту.

Школско је здање на уједном мјесту и доста је уредно, али није по плану грађено; но као за ово мјесто може служити. Суштина имаће 132 куб. метра, од којих долазаше на појединог ученика да може чиста ваздуха удисати по 2:35 куб метра. У споразуму с заступником капетана, а у присуству неких главара прописато је, да се на сваки прозор ставе стакла и спољња крила (шкуре) од прозора, на којима треба да се направе јаки затварачи. — Ово да је готово до 15 Августа.

Од учила ова школа има: мапу Црне Горе, Европе, глобус, геометријска тијела, основе цртања и шк. таблу — све се у добром стању налази. Школа има довољно земље за башчу, али није употријебљена на поуку дјецe. — Ове године пуштена је да се трава покоси.

Заступник капетана, Сава Анђелић, вршио је своју дужност наспрам школе *одлично*. Мјесни школски назорник је командир Лазар Бошковић, који, док је био у мјесту, вршио је ову почаску дужност наспрам школе *одлично*.

У колико се могло постићи, рађено је све како треба према „школском закону“ од свију дотичније лица.

Од акта пише се гл. школ. надзорништву: копија „испитног извјештаја“, писанке, цртанке и све писмене задатке. Копија са инвентара шк. ствари и копија од љетописа. Рачун од глобе налазио се је код мјесног назорника. С' помоћним књигама учитељ је добро снабдјевен, списак са осталим стварима није ми дао. —

Опште примједбе ревизорове.

На испиту су присутни били: заступник капетана, мјесни свештеник, подкомандир, барјактар баталиона, два колашинска учитеља уз повећи број сељана из околине. Командир, који је у исто вријеме и мјесни назорник, није се у мјесту налазио, због чега није ни испиту присуствовао.

Школа је на доста згодном мјесту, која је скоро ограђена, но није по плану. Истина, као за ово мјесто може послужити добро; за њен развитак услови су јој погодни. Она је ограђена како би могао и четврти разред у њој бити, што би од велике користи било; јер и онај, који је око ње настојавао, ово је имао на уму, како би могла у њој обучавати се и она дјеца српска, која су близу — из турске границе.

Мјесни назорник је човек енергичан и заузимљив и показује особиту вољу за све оно, што је племенито и узвишено, особито према школи, ушљед чега заслужује особито признање и похвалу. При моме поласку главари племенски дали су ми једно писмо, у коме моле, да им се и IV-ти разред отвори наводећи, да би сваке године добровољно могло полазити ову школу до 70 ученика; с' додатком, кад не би турске власти на сметњи биле, могло би и преко 100 дјеце сваке године ову школу посјећавати.

Ово је племе удањено од вароши, а у исто вријеме и сиромашно, те не могу и немају прилике шиљати своју дјецу, да уче IV-ти разред; на основу чега и молили су, да им се IV-ти разред отвори.

5. Морачка школа. (У мањ. Морачи.)

Испит је држан 27 Јуна и трајао је 7½ сати.

Школа је троразредна.

У почетку школске године уписано је дјеце у:

I. раз.	37	изашло на испит у	I. раз.	25
II. "	40	" " " "	II. "	29
III. "	10	" " " "	III. "	8

Остали, који нијесу испиту присутни били, неки су се премјестили у друге школе; многи због болести напустили школу; неки због сиромаштине ослобођени школске дужности, и три су ушљед неуредног владања ишћерани из школе.

Успјех показан о испиту:

	I. р.	II.	III.
Из закона божијег:	врло добро	врло добро	одлично
" срп. језика:	врло добро	врло добро	ск. одлично
" сл. језика:	—	одлично	одлично
" рачуна:	одлично	одлично	одлично
" геометрије:	—	—	одлично
" земљописа:	врло добро	врло добро	врло добро
" срп. историје:	—	врло добро	ск. одлично
" позн. природе:	—	врло добро	врло добро
" " чов. тиј.:	врло добро	врло добро	врло добро
" краснописа:	врло добро	врло добро	врло добро
" цртања:	добро	врло добро	врло добро
" пјевања:	добро	добро	добро
" гимнастике:	врло добро	врло добро	врло добро
" чистоће:	врло добро	врло добро	ск. одлично
" дисциплина:	врло добро	врло добро	врло добро

Према наставном плану предмети су обрађени у довољном обиму; но боље учитељ би учинио, да је мање обрадио, само да је обрађено онако, како би за живот повјерене му дјеце темељитије било.

Укупни годишњи успјех постигнут:

У I. разреду	врло добро
" II.	" врло добро
" III.	" врло добро

Школеки је рад отпочет 1-ог Октобра и у просијеку рађено је $5\frac{1}{2}$ сати дневно, а преко цијеле године рађено је 201 дан. Саму ћезу учитељ није у школи остављао ни један дан.

Држата су два родитељска скупа: први је држан 6-ог Октобра, на ком су читани неки параграфи шк. закона, који се односе на уредно шаљање дјеце у школу; а други је држан 14 Јануара, на ком је говорено о домаћем васпитању дјеце и колико ово утиче послије на школско васпитање. Ученици су 4 пут извођени у околину, којим приликама су се занимали природописом и земљописом. Према околностима ученици су школу посјеђавали *са свијем уредно*.

У овој школи ради један учитељ, који је постављен за привременог 1887, а за сталног послије годину дана. Способност је учитељева *врло добра* за нижа три разреда. Како у школи, тако у изван ње владање и држање учитеља — *примјерно*, те га према томе у мјесту поштоваху; а трудно се је *врло добро*. Осим учитељске дужности друге нема. Послије основна четири разреда *ови дјец* свршио је неколика разреда гимназије на Цетињу. Од велике је потребе да мало више вјештине има; јер, дјеца што су учили заиста добро одговараху, али разумијевање код млађих разреда у неким предметима *не било је* **CRNE GORE BURDE**

Граматику у II-ом и III-ћем разреду *ово* и рачун у сва три разреда, као и геометрију у III-ћем разреду у настави дотичног учитеља заслужује *похвалу*; а у неким предметима примјетио сам више механизма, него очигледне, разумљиве и занимљиве поуке. Ушљед овога препоручује се овоме учитељу, да у почетку школске године буде умјеренији у задавању одсијека, које му дјеца имају научити.

Учитељ је на свој карактер јако пазио, и строго је настојавао, да се то развија и код повјерених му ученика. У казнама је био умјерен, — ударао по глави и скубао за уши није, — пазио је да му се дјеца међу собом не бију и не свађају.

У самом школском здању учитељски је стан неудесан, те због тога морао је узети једну собу у механи, гдје је и становао; удаљена је ова механа од школе 10 минута. Од школе је изостао 6 дана; у осутству ње говом замјенивао га је у раду свештеник Видак Отовић; а и цркву је посјеђавао *уредно*. Протоколи: како дневни и годишњи, тако од кореспонденције, школеки љетописе и инвентар од школских ствари налазе се *уредно*. Протоколи од прихода и расхода вођени су *уредно*. У протоколу прихода нађено је, да се за ову годину узело фиор. 49. и 77 новчића, а претијека од прошле год. ф. 45. $30\frac{1}{2}$ новч. у све било је, те код капетана ф. 95. $07\frac{1}{2}$ новчића; а у протоколу расхода нађено ф. 47. 94 новчића да се за ову годину расходовало. Остало је чиста претијека код капетана свега ф. 47. $13\frac{1}{2}$ новчића.

У будуће оно мјесто, које је до сада служило за школу, неће им моћи бити, ушљед чега намјеравају градити ново школско здање, па због тога нијесам ни познавао кубични простор досадање школе.

На захтијевање мјесних главара, пошто им је манастирска управа заказала, да им у будуће не може више бити школа, гдје је до сад постојала, но да на ново, исто у манастирским просторијама граде школу, за које су и писмено молили књажевско главно школско надзорништво, да им што прије упуство пошаље односно школе, како би се управљали; те због тога није се могло што ни прописати.

Училима ова је школа била снабђена, али се сад налазе у рђавом стању сва осим мапе Црне Горе. Башче школа нема, а кад би манастирска управа дала са тијем би велико добро учињела, што би за школу и њен напредак од велике користи било. Највише је непогоде тријела ова школа због удаљености ђачких станова, а и сиромаштина је велика сметња развитку и напретку њеном. —

Капетан је овога племена сердар Ристо Меденица, који је своју дужност наспрам школе вршио *одлично*. Мјесни школски назорник је Радоња Радовић, који је ову почасну дужност вршио *одлично*. Сва дотична лица према школском закону радила су како треба.

Пошто учитељу не бијаху сва акта готова, то сам му наредио, да пошаље Књ. гл. школ надзорништву: копију испитног извјештаја; писанке и цртанке, копију са инвентара шт. ствари и копију од летописа и списак спомоћних књига, по којима се је овај учитељ служио. Од глобе рачуна немаше никаква.

CRNOJEVIĆ
Опште примједбе ревизорове.

Испиту су присутни били: Г. Г. Игуман манастира Мораче, капетан, мјесни школски назорник, официр Сава Лазаревић уз приличан број сељана из околине са својим свештеником. У присуству свију поменутих лица игуман манастира казао је, да за школу не могу више имати оно мјесто, које је до сада служило, наводећи разлоге, да ако буде школа, то онда нема манастир гостинске куће, у којој би се могла смјестити висока лица, која овдје из унутрашњости и са стране могу доћи, и што је у тој кући смјештен лепши манастирски намјештај, којег би дим од школске пећи покварио, као што се то примјетило од прошле школске године. У исто вријеме уступа манастир за школу опет своју једну просторију, коју би могло племе поправити за омању суму новаца, и које би удесније за школу било.

Добро би било, да Књ. школска власт што скорије узме ово у обзир и да што прије нареди, да се ово племе заузме што прије оградити школу.

Пошто се велики број дјецe уписује у Колашнинску школу, мишљења сам тога, да би добро било у овоме манастиру отворити и четврти разред, са чиме би се велика олакшица учинила Колашнинској школи.

СТАРА ПИСМА.

Писмо Петра I. (свѣтог) Петровића Његоша Ришњанима.

(из збирке Игумна Дионисија Миковића.)

Благородному Гдну Капетану Николи, и прочимъ Господамъ капетанамъ суѣтамъ и старешинамъ и свему пощеному збору рисанскому Миръ Здравіе, и милость и отъ божества да будетъ.

Моя дужность веже ме и понуѣа настаяти о миру и любви меѣу браћомъ христіанима, а навлацито меѣу ониемъ ѣе се уздамъ бити послушанъ, како се у васъ уздамъ и надамъ. Знате како се догоди сваѣа меѣу вашіемъ братомъ Поповићемъ и едниемъ христіаниномъ Здражина верта, и тоє како самъ разуміо, было смирено, само да они здражина верта зове Поповића на кумство, да му діете керети, пакъ чуемъ да се находи таквїехъ кой просиплю приекорне и арѣаве ріечи съ коиехъ се опетъ зло може догодити, дакле ве молимъ тако отъ бога были благословени, немоте да веѣтъ стога бѣва крвопролића, него ето ви пресвети и предрагоцѣни даръ милости божїя званъ на кумство примите га неотдреците се да примите небесно благословенїе, кое ви свїемъ отъ драга сердца желимъ и свакога молимъ и богомъ вседержителемъ заклинамъ на небї кой у ови поса смета, или реченога Поповића коїемъ начинемъ на зло подига али укорїо и какомъ ріечю укорїо, кой хїби не тудїи пада да е отъ бога проклетъ и да му Богъ среѣе неда, но да га, његовомъ силомъ порази а правимъ богобоязнимъ и послушнимъ да будетъ. Богъ у помоѣхъ кое любезно поздравямъ и остасмъ.

Вашъ доброжелателемъ
Владика Петръ Петровиць.

Ферфара, 15 1791.

На Станеввићъ

**

ЦРКВЕНИ ГЛАСНИК.

Службене вїѣсти.

Михаил Јовиќевиќ дијакон рукоположен је за свештеника 12 фебруара т. год. и одређен је за душестаратеља парохије Ријеке Црнојевића.

Свештеник Илија Јовиќевиќ повраћен је са парохије Ријеке Црнојевића на његову парохију на Метеризима.

Надзиратељ и парох Подгорички Вукале Мирковиќ уклоњен је с парохије Подгоричке.

Свештеник Ораховачки Божо Вујошевиќ привремено одређен је за душестаратеља парохије Подгоричке.

Парохија Ораховачка у Кучима привремено повјерена је свештенику Павлу Петровиќу.

Приложници. — Управа ошћине улцињске као припомоћ за неку поправку православне цркве у Улцињу даровала је 84 фиорина.

Овај прилог нама је драг, не толико ради саме користи цркве, колико ради тога, што је ова опћина састављена из три вјероисповједи: православне, римокатоличке и мухамеданске, па овај дар служи нам доказом братске слоге и узајамнога потпомагања богомоља, без обзира којијема сљедбеницима оне припадају

Ми желимо, да оваква братска слога свагда влада у онима нашим мјестима, гдје су опћине из разних цркава састављене.

Наши православни, у сходним приликама, неће заборавити овај дуг одужити својијема драгијема суграђанима католицима и мухамеданцима.

Драго нам је, што је овијем даром славна опћина улцињска показала примјер, који јој на особиту похвалу служи.

Буковичани из Црмнице налазећи се у Анадолију, приложише два свијетњака храму Вознеснија Господњег у Буковик.

Филип Радичевић Секретар Митрополије приложи двије престолне иконе храму Рождества пресвете Богородице на новоме гробљу Цетињском, за душу свога оца Неша и матере Стеве, којима нека Свевишњи дарује блажени покој.

Мило Бошков Лекић из Буковика приложи једно канђело истој цркви за своју душу.

Андрија Мијаилов Мијановић из Меоца у Цуцама, приложи једну икону Светога Архидјакона Стефана новоме храму Светога Василија, која се почиње градити у Никшић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
Друге вијести.

Избор васељенског патријарха. Цариградски Гласник“ саопштава о избору васељенског патријарха ово (извод):

Биће познато већини наших читалаца, да је Васељенски Патријарх, Његова Светост господин Неофит VIII., поднио оставку на то високо звање још 28 окт. пр. год., да је његову оставку примио мјешовити савјет Васељен. Патријаршије, што је одобрила и Високославна Влада Њ. Ц. Величанства Султана и да је за привременог заступника постављен био надлежним путем Њ. В. Преосвештенство госп. митрополит Натанаил. Одмах за тим господин заступник упутио је окружницу свима митрополитима у дјелокругу Васељенске Патријарије, у којој их је позвао да даду свој глас за кога желе за Патријарха.

Пошто се дошло до потпуног сагласија, у недјељу (15 јануара) био је општи скуп свих цариградских заступника и из 28 јепархија, које имају права да имају заступнике. Пред тим скупом отворена су запечаћена митрополитека писма, у којима су били њихови гласови. Било је свега 78 гласова колико је и Митрополита у Васељенској Патријаршији. По пребројаним гласовима изишло је 19 кандидата (изабраника) и од њих: Јоахим III бив. Патријарх добио је 29 гласова; Никодим, митрополит Ђизички 15, Ђерман, митрополит Ираклијски 10; остали пак добили су који 3, који 2, а који по глас.

Послије тога поведена је ријеч о непотпуности закона о избору Патријарха и при томе особито се одликовао заступник професор А. Спатарис. Ријешено је најзад, да у кандидациони списак уђу још 10 митрополита, између којих је и митрополит рашко-призренски, кога је предложио заступник босанских Митрополита Саракијотис-беј. Ово је све примљено

и испало је тако, да су у списак ушли 20 кандидата. Листа је послата Високој Порти, која на основу закона има права да искључи кандидате, за које она мисли да нијесу подесни за Патријархе. Тај списак вратила је Висока Порта, према закону, послје 24 часова; из њега су испали ови кандидати: Митрополити: Бесаријски г. Јован, Ираклијски г. Берман, Дерковски г. Григорије, Смириски госп. Василије, Еноски г. Лука.

Као што је било углављено, општа сједница састала се у петак 20 т. м. на којој је заступник Васељенског Патријарха објаснио, да је цијељ сједнице да да пошљедњу ријеч о избору Патријарха. За тим је прочитан списак имена присутних и одмах се приступило гласању и исход је био овакав: Ње. Светост бив. Патријарх госп. Јоахим III добио је 67 гласова; Њихова Високопреосвештенсва Господа Митрополити: леро — калимнијски г. Антим 62 гласа, дринополски г. Григорије 59. За тим је после призвања Св. Духа било гласање Св. Синода у патријаршијској цркви. Исход је био да је Његова Светост Господин Антим, досадањи митрополит леро-калимнијски, добио је девет гласова, противу 6 гласова, које је добио г. Јоахим III-ћи бив. Патријарх. Чланова Св. Синода било је 15 на броју. На посљетку мјешовити скуп упутио је Високој Порти тескеру, којом је доставио исход избора.

Нови Васељенски Патријарх, Његова Светост Антим VII, рођен у Јањини: учио је на Халки богословију, а усавршавао се и у Атини. Био је катихета у Јањини, па владика у Параматији, митрополит у Еносу, па у Анхијалосу. У пошљедње вријеме био је митрополит у Корчи, за тим је премјештен у леро-калимнијску јепархију, гдје га је ево затекао избор за највеће достојанство у Васељенској Цркви.

Рашчињени Р. В. Шоградски „Мир“ од 15 Јануара бр. 3 јавља, да је Сава Племић, јеромонах, рашчињен по прописима православне цркве у митрополијској капели. Ово је учињено по пресуди првостепеног духовног суда, а то је одобрио и Велики Духовни Суд због неупутнијех и неваљалијех дјела негог Племића. У истом листу од 5 фебруара читамо, како је рашчињен и познати Васа Пелагић. Полиција га је довела 1 Фебруара у 11 сати прије подне и предала Духовном Суду. У 11¼ доведен је у Саборну цркву, гдје је и извршен овај чин у присуству богословске омладине, наставника и другијех лица. Овом је приликом Високопреосвештени Господин Митрополит изговорио дирљиву бесједу. Пелагић је добровољно, потпуно свјесан, што чини, примио калуђерски чин. За тим је произведен за архимандрита. Пелагић је намијенио био сав свој живот свом роду, својој домовини Босни. И заиета он је тамо искрено и успјешно радио за срећу нашег народа, за што је и послат у заточење у Малу Азију. Али доцније, пошто се ослободи тамнице, погази своје обећање Богу, заборави своју прошлост и корисни рад у Босни, те етаде као суманут пљувати на све, што је Србину свето, те тако тровати српску омладину. Овај чин и говор Митрополитов самог је Пелагића тако дирнуо, да су му се очи напуниле суза.

Опет папина енциклика. — Римска се курија необично ужурбала у пошљедње вријеме, те грозничаво ради о томе, да се „грчко-источњаци“ сједине са Римом и признаду „непогрешну“ власт „намјесника Христова на земљи“. Тек смо се мало упознали са апостолском посланицом од 20 јуна Praeclara gratulationis, кад ево опет нове енциклике Nomen Christi од 24 децембра пр. г. И ове је енциклике цијељ иста, као и првих, почевши

од 1880 г. (Grande Munus и Sancta dei civitas), т. ј. сједињење западне и источне цркве. Ова се посланица у неколико разликује од Praeclara gratulationis. У овој потоњој изражава се као нека љубав према Истоку и пријатна нада, да није далеко оно вријеме, кад ће се источне цркве повратити онамо, откуда су се удаљиле, т. ј. да ће се потпуно и савршено спојити са Римом, ради чега би требало само нека погодба у догмама, а поглавито што се тиче црквене управе. Сад новом енцикликом апостолски престо у Риму учинио је корак напријед, те нам боље освјетљава праве намјере римске курије. Енциклика Nomen Christi искренија је и отворенија од предидућих. У њој већ не видимо пријатне наде, да ће се источна црква повратити и опет спојити са Римом, напротив: у њој се објављује просто рат источној цркви; папа препоручује свима бискупима, који живе међу православнима, да се старају примамити колико могу више православнијех младића, да их васпитају у духу уније, те да их спреме, како би као унијатски свештеници могли проповиједати међу својима и склонити их на унију. Овом се енцикликом позива цио католички свијет да жртвује Петрову ленту, те тако да се прикупе огромна средства, која би дала могућност покренути свеопшту агитацију против „заблудјившихся и оддљившихся.“ Сиромаси заблудјели! опет су сретни, кад се о њима и њихову спасењу толико старања поклања!!

**

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Прослава Св. Саве ове године, и сваке дан Св. Саве, просвјетитеља српског, прослављен је најсвечаније широм цијелог Српства од Егејског мора до Пеште и од Тимока до Јадранског мора. Чак у новом свијету, у Америци, наша браћа не заборављају, ко су и шта су. Гдје год је Срба бар и мало друштво у другом земљама, свуда су се држале свечане бесједе. Настојник српског подворја у Москви, Архимандрит Кирил, прикупивши око себе младе Србе, који се уче у Москви, приредио је лијепу свечаност, којој су присутни били многи одлични руси. Бесједу је говорио студ. универс. П. Вучковић, Црногорац. Срби у Кијеву нијесу изостали иза онијех у Москви, него су и они прославили Св. Саву, како треба и доликује. Бесједу је говорио Михаил Зечевић, студ. III. курса Духов. Акад., родом из Васојевића. И наша домовина, Црна Гора, овај свечани дан прославила је, као и сваке године. Гдје год има цркве и школе, ту је била и свечаност, те тако смо и ми тај дан били у духу спојени са свима осталијем Србима на све стране. Простор нашег листа не допушта нам, да овом приликом изнесемо програме и бесједе, које су наши вриједни учитељи приликом прославе приредили и говорили. Само ћемо донијети на овом мјесту оне свечаности на Цетињу, престоници, и програм и бесједу из једног села црногорског, из равне Зете.

Светосавска прослава у цетињским основ. школама. — Дан Св. Саве у пет. осн. школама прослављен је ове године најсвечаније.

Послије литургије кренула је литија из цркве у основну школу; к литији се придружило много грађанство. У најпространијој учионици отпочето је водоосвећење, а тада су дошла и Њихова Височанства Господар и Нашљедник с прагњом.

С поља су врата била обучена у зеленилу, а више врата стојао је натпис св. Сави „*Слава Српскоме Просвјетитељу Свештоме Сави,*“ у ловором вијенцу, закићен барјацима и српским тробојницама; а на сваком прозору стојао је по један барјак, једна тробојка и по два мала барјачића. Врата од учионице, у којој је била прослава, окићена су такође зеленилом и барјацима.

На првом мјесту у учионици, више стола, стајале су слике Њихових Височанстава: Господара, Књазгиње и Нашљедника окићене ловоровим вијенцима и барјацима. Више стола, па коме је чињено водоосвећење, на источној страни учионице, стојала је велика икона св. Саве, такође окићена вијенцем и тробојкама. Око цијеле учионице поређане су биле слике: цара Душана, цара Лазара, Стефана Првовјенчаног, Књаз Данила, Великог Војводе Мирка; слике српских војвода, Вечера Кнеза Лазара, Бој Косовски, Гуслар, Косовка Ђевојка. Спрам иконе св. Саве поређане су слике српских књижевника: Владике Петра П. Његоша, Бранка Радичевића, Вука Караџића, и др. Осим поменутих слика било је још много других. Све слике, као и цијела учионица, била је окићена зеленилом, барјацима, српским тробојкама и многим малим барјачићима, те учионица изгледала као рај, напуњен побожним хришћанским душама.

На првом мјесту за столом сјеђела су Њихова Височанства; с десне стране свјештенство, а с лијеве високи скуп. Доњи дио учионице заузимали су ученици с једне, а ученице с друге стране, а међу њима учитељи и учитељица.

Прослава је шл едовала по овом програму:

1. Водоосвећење у основној школи. — 2. О Св. Сави... говори Перо Мартиновић, учитељ. — 3. Декламација... пјевају ученици—це. — 4. а) Дигите школе... од Змаја, декламује Видосави Поповић. б) Химна... пјевају ученици—це. — 5. а) На Врачару... од Лазина, декл. Васо Станишић. б) На ноге се... композиција Толингера, пјевају ученици—це. — 6. а) Одломак из „*Пјесник и Вила,*“ декламује Владимир Поповић и Анђе Матановић. б) Сабљо моја димишћино... пјевају ученици—це. — 7. а) Крст... од Змаја, декламује Драге Иванишевић, и б) Црној Гори... од М. Поповића декламује Алекса Матановић. в) Срце бије... од Ф. Ковачевића, пјевају ученици—це. — 8. а) Бачка пјесма... од С. Чутурила, декламује Владимир Љепава. б) Сваки од нас све задаће знаде... од Д. Сперњак, пјев. ученици. — 9. Устај, Устај, Србине! декл. Мило Краичник, а пјевају ученици—це. — 10. а) Српчад... од Ђ. Ш. декламује Вељко Поповић, и б) Српкиња... од Змаја, декламује Мила Драгића. в) О српска млада... од Ј. Сундочића, пјевају — ученици—це. — 11. Молитва... од Р. Црногорца, декламује Босиљка Вулетић.

Говор учитељев био је значајан и потпуно одговарао дану. У њему је укратко, али језгровито, изнешен значај појаве св. Саве; утицај Његова рада на српски народ, у коме сјеме просвјетно, које је св. Сава посијао, није угњило, него је уродило обилатим плодом у српском народу, какав је и желио српски Просвјетитељ; св. Сава као основатељ народне школе; задаћа народне школе, и како ће она ту своју задаћу постићи; најпоследње св. Сави препоручена је српска младеж, за коју је он неуморно трудио, да и у будуће приноси за њу молитве милостивом Творцу.

Пјевање и декламовање ђака, како мушких, тако женских потпуно је задовољило и раздрагало Њихова Височанства и све присутне.

При свршетку Његово Височанство Господар, полазећи са ове пре-лијепе и значајне прославе, изволио је милостиво изразити своје задовољство учитељима и учитељици, а за тим и остала присутна господа. Сјутра дан дошао је Пресједник Општине Цетињске г. Вуко Вулетић с кметовима у канцеларију основне школе, те је учитељима и учитељици изјавио, у име цијелог грађанства, потпуно задовољство и захвалу на учињеном успјеху.

Родитељски скуп. Као што постоји у „школском закону“, да се сваке год. чине два родитељска скупа, у цетињским основним школама држати су ове године оба. Први је држан у недјељу 2-ог октобра, у два сата послје подне и трајао до четири. На овом скупу говорио је учитељ Перо Мартиновић „Какви треба да буду одношаји између родитеља и учитеља — куће и школе“, затим о чистоћи тијела, одјеће и обуће и редовном похађању школе. За тим је учитељ Ђуро Шпадијер прочитао и објаснио дио „школског закона“, који се односи родитељима.

Други родитељски скуп био је у недјељу 29-ог јануара у један сат послје подне и трајао до три. На овом скупу говорио је учитељ Радоје Поповић „О значају школе, о чистоћи, уредном похађању школе, а поглавито о болести фрусу.“ За тим је прочитао и објаснио „школски закон“. Болест ова појавила се код много ђеце, услед чега је доктор нашао за добро, да се школа распусти петнаест дана, што је и учињено од 7-ог фебруара до 20-ог истог м.

Школа ова није баш на подесном мјесту за васпитање, не само с васпитног него и с хигијенског гледишта, услед чега се и појављују разне болести. С тога би сасвим умјесно било, да се ово мјесто замијени са бољим и удеснијим, што се и надамо, да ће учинити врло ваљано заузимање мјесне власти.

Бесједа на Св. Саву, говорио у Црној Гори на скупштини у Голубовцима 14. Јануара, *Станко В. Марковић.*

Господо и браћо!

Видећи вас на окупу у овом просветном дому, пуни ми се душа милином узвишених чуства, која данас испуњују груди сваког брата Србина, сјећајући се данашњим — за то најсходнијим даном успомене оне узвишене свјетилке, која се онако божанствено показала на ступшеном небу српске давне прошлости и заблуђелом путнику Србину — показала спасоносни пут; те улучивши ову сходну прилику, сматрам и за дужност поздравити вас са неколико ријечи — сходних великом значају данашњег дана.

Господо и браћо!

Позната је истина, да у животу, како појединаца тако и народа, има догађаја од великог значаја. Такве догађаје, како појединац, тако и народ, држи у памети, представљајући их, као врело поносних или тужних успомена, приписујући им добре или хрђаве пошљедице.

Но, да би се такви догађаји сачували од вјечног заборава, људи, ти незадовољни посматрачи природе, биљежили су их на листинама свога летописа сваке године, која се као кап утопи у мору вјечности. И на тај начин вођен је тачнији рачун о таквим догађајима историске важности, који сваким даном све дубље заилазе у мору вјечне прошлости. Биљежећи такве догађаје, више пута се знаде њиховом постанку и дан — тај атом времена у одношају вјечности.

У таквим данима, како појединац, тако и народ, скреће ток својих свакидашњих — обичних мисли и осјећаја у сверу узвишених мисаола и осјећаја, и ставља такве дане у ред свечарски, те их прославља. Прослављајући људи на тај начин, што свечаније, такве дане, доказују тиме, колико су схватили њихов значај, као и то, да су достојни потомци својих славних предака.

Окупљени и ми данас, браћо, у овом просветном дому — у овом светом мјесту за свакога, ком на души лежи напредак свога подмлатка, прослављамо светковину, која је скопчана са једном важном личношћу, са једном светитељском главом, са именом Светог Саве; а ово име, као зубља густог плама, у ноћној помрчини свијетли величанствено у нашој дубокој и већином тапој историјској прошлости. С године на годину, прослављајући то име, не треба да прође, а да не баци по један зрачак на живот и рад тог светитеља, тог мученика за свој народ.

Поводом тога, господо и браћо, ставио је себи у дужност скромни говорник, да прозбори коју, о тако великом човјеку и његовом узвишеном раду. Рекох, да прозборим само коју, јер и бољем перу, а немоли моме скромномме, не би могуће било извести тачан опис живота и рада једног таквог великана и свести га у круг једног оваквог обичног поздравног говора. Ја ћу рећи двије о животу и раду тог великана, а с тијем и не желим друго, него да се у друштву с вама смјерно поклоним његовој светој сјени, и с тијем одужим морални дуг, којег му дугујемо сви скупа ми Срби!

Свети Сава се рађа године 1169. као трећи и најмлађи син тадашњег ерпског владарца, великог жупана Стевана Немање I, дакле, он се рађа у дворском владарском сјају. Не ка чекаше краљевска круна, краљевски плашт и мач, као једног Краљевића. Али све то немаше за њега сјаја, немаше никакве дражи, немаше задовољства — сматрајући све то за ниско; све то он остави људима тјелесног уживања, као комак од 17 година, одлази крадом из крила њежног својих добрих родитеља; одлази из тог дворског сјаја у Свету Гору — духовном уточишту свију Словена. Руковођен промислом Вишњег, нашао је он за себе већи сјај, веће уживање у Атонској Гори, да се — као спаситељ — постом и молитвом, у њеној самоћи, спреми за тешко апостолско бремене. Приуротовивши се за тако тешки посао, који га чекаше, проживио је Свети Сава у Атонској Гори неколико година, одакле се послје враћа у крило свога народа, као његов спаситељ. Њега не красаше краљевска круна, нити краљевски мач; не бјеше огрнут краљевским плаштом; не праћаше га поворка придворника, него, као испосник Атонске Горе, појављује се међу Србима у оној величини, у оној сјају великог духа, да је све ерпство у њ упрло очи, предусрећајући га по свим крајевима са оним уважењем и поштовањем, са оним љубављу, коју су кадри стећи само срећни и Богом одабрани људи, који се појављују у народима, као геније, да навјесте срећу и напредак.

Као такав св. Сава се показао у великом достојанству, које му се огледаше у величини духа његова, украшеног највећим хришћанским врлинама. Такве способности, он је отпочео свој благотворни и велики рад у животу народа ерпског. Прекретивши га часним крстом, народ га и назвао духовним царем својих, и — као такав — спо је на кормилу ерпског брода, који се палазаше на узбурканим валима политичког мора, нагињући час истоку, а час западу, те га доведе сигурнијем пристаништу срећније будућности.

Бацимо поглед у нашу — већином тамну — историјску прошлост, па ћемо виђети његове поуздане путове, а и данас их видимо, које он отвара у животу српског народа.

До њега видимо свакојака зла: религијозно растројство; царство незнабожачких кипова, који се блистају у сувом злату; многостручна сујевјерија и др., што све обвијаше, као густа тама, наше онда полудивље претке; видимо браћу закрвављену, видимо ће, у међусобним борбама, крв потоцима тече; видимо српске непријатеље, ће стоје спремни, да погребу све, што је Србину било „своје“.

А шта видимо послје Саве?

Видимо свјетлост хришћанске науке, запаљене Савином руком, која обасјава наше онда полудивље претке; видимо сјеме хришћанске науке, посијано Савином руком, ће кљија под утиецима благог Савиног духа, док се не разви у горостасни религиозни храст, под којим видимо удружен, збратимљен вјером хришћанском цео српски народ. Видимо, ће избегава царство незнабожачких кипова, на чијим развалинама уздижу се великољепни храмови православне вјере Христове, који се блистаху на све стране српства — као лабудови на морској површини. Видимо, ће — уз прве храмове вјере — подиже о прве храмове *просвјетле*, који послје светлуцаху — кроз густу таму политичког мрака — на све стране српског народа. И те упаљене прве свијеће, својим благотворним утицајем на живот и рад свега српства, бијаху вјесницима и залогом срећније будућности.

А и данас видимо, на кон толика столећа, те запаљене свијеће Савином руком, ће са доста свјетлости свијетле на све стране Српства.

А све то у чију славу, у чијим спомен?

Све то у славу и спомен првог српског просвјетитеља, првог српског учитеља — у славу и спомен Светитеља Саве!

У закључку свега посматрања Савиног многозаслужног живота и рада излази то: уједињена и збратимљена сва српска племена духом хришћанске вјере, као најглавнијег узрока за сигурнију будућност. С тим је Св. Сава створио јаки бедем у животу српског народа, о којем су се послје за више од петстотина година обарали и ломили бијесни валови дивљих азијатских хорда у њиховој поплави, те је српски народ у тој петстољетној борби изашао побједоцем, као чист и прекаљен народ, свјестан свог бића, достојан да живи својим самосталним животом.

Но, шта би било, да је та навала азиских хорда задесила Српство у оном растројству, у којем се налазаше приће Савиног доласка и појаве у Српству, а још под дуготрајним и насилним притиском окорелог фанатизма?!

Ништа друго до подлегао јачему и постао измећарем, те на тај начин прелио се и нестало би његова правога имена народњег са свјетске позорнице! А тада тешко, да би човек и замислити могао, да ли је кад и постојало тога народа, него би — као многи други — оставио послје себе блиједо име на политичкој гробници, прешавши у историјски спомен и прошлост!

Господо и Браћо! узевши све ово у обзир, ја мислим, да нема тога, који се не би данас пред његовом светом сјени са дубоким поштовањем поклонно, признавши му из дубине душе његове заслуге у опште за сав српски народ, а на по се за цркву и школу, као храмове, у којијема буктијаше божанствени плам христове, која облагорађаваше срца наших онда још полудивљих предака љубављу и слогом, братством и једнакошћу;

буктијаше плам родољубља, који челичаше карактере, да остану непоколебиви у свом народном поносу, у очувању свога језика, а с тијем и своје самосталности.

Српски њстописац забиљежио је 658 год на листинама српске историје, од кад је тај мученик за срећу и напредак свога народа издахнуо, изговоривши пошљедне: „слава Богу за све!“ И ми, као потомци, на кон толико вјекова, прослављамо данас дан успомене његове, дан Светог Саве, одужујући с тим морални дуг, којег му као његови потомци дугујемо.

Но с тим се њему ми не можемо потпуно одужити, ако не будемо слиједили његовим стопама, подижући себи и своје подмлатку јаке бедеме нападајући га духом хришћанских врлина; отварајући му очи са богатством знања, у чему се огледа сила и моћ, како појединца, тако и народа. Врела тог знања јесу учioniце, школе, у којима треба наш подмладак да хита, богатећи се са оним врлинама, које су cadre створити само правог човјека, спремајући га тиме, да поуздано корача правом стазом својој срећнијој будућности. То вам је, Господо и Браћо, света родитељска дужност, за коју сте позвати и пред самим Богом, да ју отправљате савјесно, а с тијем макли бисте са себе и пред Богом и пред својим потомством ону велику одговорност, коју носите као родитељи, а с тијем и као први учитељи свога подмлатка. Не треба се линијети, вријеме пролази; „не жалите труда, сјећајте се плода,“ па прионимо, јер се нема времена, да се ту околише. Све се старије, па у немоћи слабо је помоћи, за то треба изарана спремати себи потпору тешким данима старости, која се највише састоји у ваљаном одњеговању свога подмлатка, којему дугујете, као родитељи, улагати све силе за усрећити свој подмладак, ако желите од истог уживати послије у данима ваше старости плодове вашег труда и муке, које сте дужни улагати данас око него.

И опет вељу, не жалимо труда, оставимо под тешку одговорност пред самим Богом, занемарујући своје дужности око васпитања свога подмлатка, те најглавније потпоре наше, јер ће доћи вријеме, да уз велики удах проклиње син оца, што му није отворио очи, а тада ће позно бити, јер ће га узалуд молит:

„Скиви ми, бабо, с чела облаке,
Не дај ме, бабо, у просјак!“

Дакле, одужите велики дуг своје подмлатку, јер ко ће његовим сузама дати утјехе, ко ће његовој рани дати лијека, ако нећете ви, родитељи његови?! Прилике су вам дате, ко их неће употребит на добро, нек припише себи пошљедице велике и тешке одговорности, које носи сваки отац у вршењу узвишених родитељских дужности. Завршујући овај мој говор, помолимо се, Господо и браћо, за дуг живот и здравље Узор Оца — Киџаза и Господара Николе I-ог, који нам је дао прилике и у најкрајњем кутићу своје земље, посјеђавати, овакве просветне храмове — заповиједајући нам, да их морамо посјеђавати јер су они једини извори човјечности и науке, среће и напретка сваког народа. За то, ко год се не стара о васпитању своје дјеце, тих будућних синова наше земље, тај љуто гријешни божјим и владарским законима и неће утћи заслуженој казни. И опет велим помолимо се Винцијем за дуг живот и здравље преставника наше среће и напретка — Киџаза Николе I-ог. Дај, Боже, му среће и напретка у остварењу оних великих идеја, што би служило свему Српству на корист, а Њему на част и дику. Живно!

Распоред светосавске прославе 14 Јануара 1895 год. у Голубовцима. Посије службе божје, у школи „водоосвећење“ за тим: — 1. О Св. Сави држи бесједу учитељ С. Марковић. — 2. „Химна“ пјевају ђаци. — 3. „Дижимо школе“ од З. Ј. Јовановића декл. Ђуро Бошковић уч. III. р. — 4. „Ускликнимо са љубављу“... пјевају ђаци. — 5. „Еј Косово“... од Владимира Васића декл. Васо Дракић уч. II. раз. 6. — „Онамо 'намо, за брда она“ пјевају ђаци. — 7. „Ох, Турчине!“ одломак из царева-лаза од Каћанског декл. Крето Скробановић уч. III. раз. — 8. „Хајд на ноге, браћо, сада!“ пјевају ђаци. — 9. „Хајдук“ од... декл. Филип Дракић уч. III. раз. — 10. „Сабља моја димишњио!“ пјевају ђаци. — 11. „Рањеници“ од З. Ј. Јовановића декл. Филип Башановић уч. II. раз. — 12. „Устај, устај, Србине!“ пјевају ђаци. — 13. „Крет“ од З. Ј. Јовановића декл. Симо Вујачић уч. III. раз. — 14. „Радо иде Србин у војнике“ пјевају ђаци. — 15. „Вила“ од... декл. Иво Бакић уч. III. раз. — 16. „О јуначка свјетла зоро,“ пјевају ђаци.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ. — Међедовић и царева књи, једна стара бајка. Биоград, 1894 г. Накнадом књижаре Велимира Валозића. Цијена 1 динар.

Вилина књига, приче и бајке из свјетске књижевности приредио Симо Матавуљ. Накнадом књижарнице Велимира Валозића Биоград, 1894 г. страна V+75. Цијена 1 динар. Код свију изобразењих народа прве књиге, које се дају дјечи за читање — то су приче и бајке како народне, тако и умјетне. У странијем књижевностима сваке се године изда мноштво књига ове врсте у најразноврснијем облику: са сликама и без слика, у везаном и невезаном слогу. Педагози прате добро ову врсту књижевности и не могу довољно да препоруче родитељима, да се ове књиге дају дјечи. И дјеца тамо заиста их читају. Па како се науче у дјетињству покрај тјелесне тражити и духовне хране, тако и пошто одрасту, постепено прелазећи и озбиљним стварима. Код нас као да су друкчија дјеца: они истина већином не читају бајке, ваљда е тога, што им се родитељи, или мјесни педагози боје, да им се не развије преко мјере на рачун разума машта и осјећање; али зато они не читају ни друго што. Запитајте само издаваче дјетињих листова, колико српске дјече чита њихове листове, па ћете се увјерити, да је читача врло мало. Није чуда онда, што, и ако имамо у свијем дијеловима српства прилично основнијих школа, писменијих људи у народу имамо, еразмјерно броју школа, врло мало: наше „добро уређене и састављене читанке по најновијем методу“ и пошљедњем рецепту педагогије краја деветнаестог вијека приволе дјецу, да читају, да већином пошто сврше основну школу никад и не узму књигу у руке, те забораве и оно мало, што су у школи научили читати и писати. Добро каже С Матавуљ у предговору „Вилиној књизи“: „Разум је крмилар живота; нека га на своме мјесту и нека му је част и поштовање, али су први покретачи у животу осјећања и машта. Без њих нема ни цјелине,

ни правога човјека; без њих нема ни великих дјела. Гдје се примјером, васпитањем и наставом сужује полет машти и мах срцу, ондје се уназађују човјечја природа.“ Код дјетета је разум у зачетку, а међу тим осјећања и машта у пуном јеку, те смо и дужни, наравно разумно, задовољавати и једно и друго код дјеце и давати им добар правац у томе. Обадвије горе исписане књиге добро су дошле за нашу дјецу, а и одраслијим нијесу на одмет.

Деда. Страх. Написао Јан. М. Веселиновић. Накладом књижаре Велимира Валожича. Биоград, 1894 г. Цијена 10 новч.

Дјело, лист за науку, књижевност и друштвени живот. Јануар. Уређује Др. М. Миловановић. Биоград. 1895 г.

Овај први број за ову годину дошао нам је са одабраном, разноврсном садржином. Споменућемо само главније: † *Љуба Ненадовић*; *Вила Андосила и птица Невидица*, пјесма из „Снохватица“ Змајовинијех; *Ружа* од Јевт. Шантића; *Један леи примјер* од Анд; *Мрави* од Љ. Давидовића; *Погашене звезде* пјесме; *Живот*, позоришни комад у 4 чина од Потапенка, с руског прев. Бојовић; *Покушаји и први успјеси крштења балканских Словена*, јавно предавање од Љ. Јовановића; *Белзацер* (Хајне) пјесма Јер. Ж. Опсада Севастопоља, прича гр. Толстог; *Из листова наших и туђих*; *Позоришни преглед*; *Поучна хроника*; критика и библиографија и т. д.

Препоручује се овај лист свакоме, ко се бави читањем озбиљнијих ствари. Годишња цијена фор. 10.

Наставник, лист Професорског Друштва година 1895. Биоград. У првом броју донио нам је: *Римско васпитање*, над. Дим. Јовановић; *О реформи наставе српског језика у нижим гимназијама*, распр. Љуб. Протић; *Методика школе дисциплине* од Јос. Стјепановића, реферат Св. Симића; *Српска синтакса*. Написао Миленковић; реф. П. Борђевића; *Камено доба*. Нап. Јов. Жујовић; реф. др. С. Тројановића; *Новине из наставе и науке*; *Рад у школи*; *Школско крешање*; *Професорско Друштво*; † *Љубомир Ненадовић*; *Библиографија*; *Преглед листова о школи*; *Прилог Наставнику*: „Грађа за флору Краљевине Србије од Миливоја Симића. Годишња цијена листа (10 књига) 10 динара.

Школски Вјесник, стручни лист Земаљске Владе за Босну и Ерцеговину. Уређује Љубоје Длустиш. Мјесец Новембар год. 1894. Сарајево. Земаљска Штампарија. Садржај овога броја: August pl. Tartaglia: Неке најглавније пројекције земљописних мапа; *И опет род, родбина својста*; Davogin Trstjenak: Дружељност и Симпатија; Davogin Jaković: Узимљивање чела; Јван Перомук Farkaј: Принос научењу психологије; *Примјери практичне наставе*: *Милутин Ковачевић*: Хајдук и лав; *Љубоје Длустиш*: Стари Грци и узгајање у њих; *Историјски преглед* јавне наставе у Аустро-Угарској; *Педагошка смотра*; Популарно научни чланци: од Карла Белјера: Дифтерични љековити серум; *Љубомир Стјепановић*: Двије три из подрумарства и т. д.

Изишао је 12 број **Босанске Виле**, са богатом садржином. Овај добро уређивани лист топло се препоручује свијем пријатељима српске књиге.

„Босанска Вила“ излази у Сарајеву два пута мјесечно сваког 15. и 30. Цијена је за све крајеве на годину 4 фор., на по године 2 фор. Ђаци

добивају лист за 3 фор. Претплата и рукописи шаљу се на уредништво. Неплаћена писма се не примају.

Српска Граматика, саставио Стојан Новаковић; прво цјелокупно издање. Биоград 1894 год. У пређашњим годинама штампана појединице у четири свеске за потребу школску, ова се књига сад први пут издаје у цјелини. Бројеви чланака теку од почетка до краја без прекида. Писац је, приликом овог издања, све чланке на ново прегледао, многе између њих исправио, а гдјекоје са свим прерадио. Нарочито је исправљена „Наука о гласовима.“ У „Пауци о основама“ писац је употребио нов распоред материјала, у намјери да преглед што више олакша. У „Пауци о реченицама“ прегледани су и исправљени чланци, који су у вези с интерпункцијом, и ријечи су у примјерима свуда подвучене. Правила интерпункције и правописа, која се налазе у додатку књиге, са свим су из нова израђена за ово издање. Јединству књиге и лакој употреби свију њених правила поглавито је намијењен Кључ, којим се књига завршује. Свако правило из књиге, свака поједина ријеч, употребљена ма гдје у књизи, као предмет правила или као примјер, наћи ће се путем Кључа, и Кључ упућује увијек на онај члан књиге, који о томе говори. Тим начином ће правила о некој ријечи или о неком предмету наћи и онај који не би знао, на ком се мјесту граматике налази дотично правило,

Књига овако уређена износи 512 стр. велике осмине.

Цијена је књизи 4-50 дин.

Добити се може у свима биградским и осталим књижарницама по Србији. Из српских земаља изван Краљевине може се набавити преко књижара биградских или оних, који су с биградским у вези.

Да је ова граматика најбоља до данас, доказује нам многа издања исте у течају 25 године. Она је подесна како за школе, тако и за сваког, ко умаче перо у мастило, а нарочито због ортографије, без које се рамало до сад, па је сваки, позвани и непозвани, излазио са особитијем својим правилима, те је отуд настало шаренило. Ко год се до данас служио као што треба у школи овом књигом, могао се увјерити, да се њоме постизава добар успјех: ма каквог се метода наставник држао у свом предавању, ученицима треба дати у руке само систематично изложену граматичку; граматике, методично уређене, ма да су најбоље, неће користити ученицима, колико би требало. Само мало вјештијем наставницима таква књига може бити од користи, ако сами немају свог ваљаног метода.

Гласник православне Далматинско-истријске епархије. Уређује Јереј Ђорђе Поповић. Година III. бр. 1 јануар 1895 г. Задар. Излази сваког мјесеца на 16 страна. Претплата се шаље Канцеларији еп. Консисторије у Задар (Zaga). Цијена листу за стране земље 9 франака у злату.

Луча. Књижевни лист Друштва „Горски Вијенац.“ Св. II. Цет. 1895 г. Дошла нам је ова друга свеска уређенија и с богатијем и обилатијом садржином од прве, али није без неких омашака.

Јеленине пјесме књ. I. Ниш 1894 г. стр. 280. Цијена 2.50 динара. Мало је наших женскиња, које се баве књижевношћу, а нарочито поезијом, те смо горње пјесме пажљиво и с вољом прочитали. И ако многи код нас

још пјевају, али на жалост према већини може се примијенити она Вукова: „опет то мало друкчије“ — поезије мало, а ориџиналности још мање. Односно овијех пјесама Јелене Јов. Димитријевића то се не може рећи: свака ће их моћи прочитати од почетка до краја, а да му се не досади, јер не срета ствари познате, толико пута опјеване. Пјесникиња не спада у ред онијех пјевача, који умију само да наричу, она вели:

Кад те снађе каква боља,
Ил' када ти срце типти
Каква туга, ил' невоља —
Ђути, трпи, не пропишти!

Као добра патриотка заноси се свијем, што је српско и што је Србину свето. Особито је занимљива прича „Бабе Кресе“ у нишком говору.

Голуб лист за српску младеж; год. XVIII. Уређује Јован Благојевић, а издаје књижара М. Каракашевића у Сомбору. Излази 1. 15 сваког мјесеца. Цијена 2 ф. на цијелу годину. Претплата се шаље књижари М. Каракашевића у Сомбор. До сада су изишли 1. 2. 3. 4 бр.

Споменак лист за забаву и науку српској дјечи. Год. III. Уређује и издаје Иван Мартиновић, учитељ. Излази 1. дана сваког мјесеца на цијелом табаку. Претплата се шаље госп. Вељку Константиновићу у Панчево. Цијена је на годину за Црну Гору 1 ф. 25 новч.

Добро би било, да наши учитељи што више рашире ове листове међу нашом дјецом: бар из сваке школе да буде по 2—3 претплатника.

Одговори Уредништва.

Г. Г. Пречасном Игумену Михаилу Дожићу у Морачи и г. Видаку Парезавину у Доњу Туалу. Од г. Ј. Сундочића нијесмо ништа примили. Лист је послат.

